

Міністерство освіти і науки України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Інститут гуманітарної підготовки та державного управління
Кафедра публічного управління та адміністрування

Козій Віта Ігорівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

УДК 352: 364

(індекс)

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ
БОЙОВИХ ДІЙ**

(назва роботи)

Публічне управління та адміністрування

(назва освітньої програми)

281 «Публічне управління та адміністрування»

(шифр і назва спеціальності)

(підпис, ініціали та прізвище здобувача освітнього ступеня)

Науковий керівник

Баран М. П., к.держ.упр., доцент _____

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, підпис)

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

Лопушинський І.П., д.держ.упр., професор _____

(прізвище та ініціали, науковий ступінь, вчене звання, підпис)

Рецензент

Малімон В. І., к.держ.упр., доцент _____

(прізвище та ініціали, науковий ступінь, вчене звання, підпис)

Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

АНОТАЦІЯ

Козій В.І. Проблеми соціальної реабілітації учасників бойових дій. Рукопис.

Магістерська робота за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. Івано-Франківськ, 2023.

У магістерській роботі доведено актуальність теми соціальної реабілітації учасників бойових дій в Україні шляхом аналізу наукових праць та досліджень; досліджено правовий механізм реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій; охарактеризовано інституційний механізм реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій

Автором проаналізовано досягнення у сфері соціальної реабілітації учасників бойових дій в Україні та виокремлено проблемні аспекти сфері соціальної реабілітації учасників бойових дій в Україні.

Сформовано рекомендації щодо покращення соціальної реабілітації учасників бойових дій та їх інтеграції в суспільство.

Отримані результати наукового дослідження можуть бути використані в процесі покращення алгоритму соціальної реабілітації учасників бойових дій та їх інтеграції в суспільство на рівні територіальних громад; впроваджені в навчальний процес у закладах, де здійснюють підготовку фахівців з публічного управління та адміністрування, для підготовки лекційних та практичних занять з питань реабілітації учасників бойових дій.

Ключові слова: учасники бойових дій, механізми реабілітації, проблеми соціальної реабілітації, реінтеграція учасників бойових дій.

ABSTRACT

Koziy V.I. Problems of social rehabilitation of combatants. Manuscript.

Master's thesis on specialty 281 “Public management and administration”. Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. Ivano-Frankivsk, 2023.

In the master's thesis, the relevance of the topic of social rehabilitation of combatants in Ukraine was proven by analyzing scientific works and researches; the legal mechanism for the implementation of state policy in the field of social and psychological rehabilitation of combatants was investigated; the institutional mechanism of state policy implementation in the field of social and psychological rehabilitation of combatants is characterized.

The author analyzed the achievements in the field of social rehabilitation of combatants in Ukraine and singled out problematic aspects of the social rehabilitation of combatants in Ukraine.

Recommendations on improving the social rehabilitation of combatants and their integration into society have been formulated.

The obtained results of scientific research can be used in the process of improving the algorithm of social rehabilitation of combatants and their integration into society at the level of territorial communities; introduced into the educational process in institutions that train specialists in public management and administration, for the preparation of lectures and practical classes on the rehabilitation of combatants.

Keywords: combatants, rehabilitation mechanisms, social rehabilitation problems, reintegration of combatants.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1	8
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ	
1.1 Актуальність теми соціальної реабілітації учасників бойових дій в Україні: аналіз наукових праць та досліджень	8
1.2 Правовий механізм реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій	17
1.3 Інституційний механізм реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій	25
РОЗДІЛ 2	39
АНАЛІЗ СТАНУ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ	
2.1 Досягнення у сфері соціальної реабілітації учасників бойових дій в Україні	39
2.2 Проблемні аспекти сфері соціальної реабілітації учасників бойових дій в Україні	50
РОЗДІЛ 3 РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ЇХ ІНТЕГРАЦІЇ В СУСПІЛЬСТВО	60
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74

ВСТУП

Актуальність теми. 24 лютого 2022 року російський агресор розпочав повномасштабний наступ на територію України, російські війська атакували кордони українських областей, які межують з країною-ворогом. Наслідком цього стало запровадження воєнного стану о 05.30 по всій території України. Президент підписав Указ № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні»¹, який був затверджений Верховною Радою України.

Проте важкі випробування для українців тривають ще з етапу російсько-української війни, розпочатий російськими загонами, які вторглися у квітні 2014 року на територію української частини Донбасу після захоплення російською федерацією Криму.

Як би офіційно не називали вторгнення росіян на територію України, але війна триває в нашій державі вже 10 років. Війна спричиняє серйозні негативні наслідки в усіх сферах діяльності, зокрема і в соціально-економічній, екологічній. Через обстріли та бомбардування агресорами зруйнована більша частина критичної інфраструктури та підприємств, місцями цілі регіони не мають змоги налаштувати відновлення працездатності установ, підприємств, організацій. Люди змушені покидати свої рідні землі та евакуюватися з місць бойових дій.

Виникають нові ареоли людей – волонтери, ветерани – учасники бойових дій, внутрішньо переміщені особи; інформаційна безпека стає важливим атрибутом для українського суспільства; реабілітація стає тим напрямом, який потребує дослідження та впровадження в українському суспільстві для формування фундаменту гідного ставлення до людей, які зазнали втрат через війну загалом, та до учасників бойових дій, які заслуговують особливої уваги зокрема.

¹ Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» зазначає, що ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни. Учасниками бойових дій є особи, які брали участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час². За інформацією з відкритих джерел станом на 01 січня 2022 року в Україні налічувалося близько 500 тисяч учасників бойових дій. Прогнозована кількість ветеранів, членів їхніх сімей та сімей полеглих воїнів після перемоги – близько 3 млн. осіб. І ці всі люди потребуватимуть психосоціальної реабілітації та реінтеграції. Відтак, тема дослідження «Проблеми соціальної реабілітації учасників бойових дій» є надактуальною.

Мета і завдання магістерської роботи. Мета магістерської роботи полягає у вивченні теоретико-правових основ дослідження питання реабілітації учасників бойових дій, аналізі стану соціальної реабілітації учасників бойових дій в Україні та вироблені рекомендації для покращення соціальної реабілітації учасників бойових дій та їх інтеграції в суспільство.

Для досягнення поставленої мети було необхідно вирішити такі завдання:

- довести актуальність теми соціальної реабілітації учасників бойових дій в Україні шляхом аналізу наукових праць та досліджень;
- дослідити правовий механізм реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій;
- охарактеризовано інституційний механізм реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій;
- проаналізувати досягнення у сфері соціальної реабілітації учасників бойових дій в Україні;

² Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

– виокремити проблемні аспекти сфері соціальної реабілітації учасників бойових дій в Україні;

– сформулювати рекомендації щодо покращення соціальної реабілітації учасників бойових дій та їх інтеграції в суспільство.

Об’єктом дослідження – державної політики у сфері соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій.

Предмет дослідження – проблеми соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій.

Методи дослідження. У процесі написання магістерської роботи використовувались сучасні загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Загальнонаукові методи (аналіз, синтез, порівняння, індукція, дедукція) – для дослідження теоретико-правових основ ведення державної політики у сфері реабілітації учасників бойових дій. Системний підхід, як методологічна основа дослідження, дав змогу здійснити загальний аналіз стану соціальної реабілітації учасників бойових дій в Україні. Методи систематизації й узагальнення, з допомогою яких було узагальнено законодавчі, нормативні документи та наукову літературу за темою дослідження. Моделювання і прогнозування – для формулювання рекомендацій з покращення соціальної реабілітації учасників бойових дій та їх інтеграції в суспільство.

Практичне значення. Отримані результати наукового дослідження можуть бути використані в процесі покращення алгоритму соціальної реабілітації учасників бойових дій та їх інтеграції в суспільство на рівні територіальних громад; впроваджені в навчальний процес у закладах, де здійснюють підготовку фахівців з публічного управління та адміністрування, для підготовки лекційних та практичних занять з питань реабілітації учасників бойових дій.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи складає 82 сторінки. Список використаних джерел налічує 76 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

1.1. Актуальність теми соціальної реабілітації учасників бойових дій в Україні: аналіз наукових праць та досліджень

У сучасному світі серед надзвичайних ситуацій особливе місце займають соціальні катастрофи, до яких належать військові конфлікти, які супроводжуються веденням активних бойових дій. Внаслідок війни росії проти України в суспільстві з'явилася нова соціальна група – ветерани бойових дій. Травматичний досвід, отриманий під час бойових дій, негативно впливає на стан здоров'я військовослужбовців-учасників бойових дій. Первинний стрес, отриманий під час бойових дій, підсилюється вторинним, що виникає після повернення додому. Цей стан стає внутрішньою основою психологічної та соціальної дезадаптації комбатантів у суспільстві.

До 24 лютого 2022 року – повномасштабного вторгнення рф в Україну, в єдиному електронному державному реєстрі ветеранів³ війни налічувалося майже пів мільйона осіб. В Україні після перемоги особливої уваги та турботи потребуватимуть щонайменше 1,5 млн наших співгромадян, які здобули досвід участі у воєнних діях. Очевидно, що так само в центрі пріоритетної опіки держави перебуватимуть і члени сімей ветеранів та сімей загиблих воїнів, а це додатково ще кілька мільйонів людей. За загальними підрахунками, після війни така цифра може сягнути 4 млн⁴. Це – нове покоління українських ветеранів та ветеранок, чий досвід значно відрізняється від попередніх поколінь ветеранів. З початком повномасштабної війни росії до зброї стали ще більше українців. Так

³ Відомості з реєстру ветеранів війни URL: <https://guide.diia.gov.ua/view/nadannia-vidomostei-z-iedynoho-derzhavnoho-reiestru-veteraniv-viiny-fd191023-5f6a-499a-ad6a-a197c3897fea>

⁴ Каплан Ю., Двігун А. Адаптація ветеранів війни до мирного життя: помічник ветерана URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/adaptatsiya-veteraniv-viiny-do-myrnoho-zhyttya-pomichnyk-veterana>

чи інакше війна закінчиться, а ветерани й ветеранки повертатимуться з фронту й шукатимуть соціальної адаптації.

Успішна соціальна адаптація у соціумі учасників бойових дій, ветеранів й ветеранок, військовослужбовців Збройних Сил України можлива лише через проведення комплексу реабілітаційних заходів. Важливу роль у цьому процесі покликані зіграти спеціалізовані соціальні служби та установи реабілітації, які мають забезпечити гідні умови для успішної комплексної реабілітації цієї категорії військових.

Адаптація ветеранів війни є складною та багатоаспектною проблемою, тому потребує комплексного підходу, а також співпраці між урядом, громадськістю та власне ветеранами. Зважаючи на велику кількість ветеранів, яка очікується після війни, державі дійсно важливо ретельно планувати і виконувати програми їх адаптації та соціалізації. Це допоможе зменшити можливі проблеми і забезпечити гідне та якісне життя ветеранів, а також їхніх сімей. Сьогодні існує достатня кількість публікацій, конференцій, форумів, метою яких є формування системного підходу до реабілітації тих, кому як українці, так і європейська спільнота завдячують життям – ветерани, учасники бойових дій.

Проблеми реабілітації учасників бойових дій у фокусі уваги науковців вже майже 10 років, ще з часу антитерористична операція на сході України (АТО). Українці формують свою систему реабілітації ветеранів бойових дій, адаптовуючи закордонний та апробовуючи власний досвід.

Закцентуємо увагу на окремих напрацюваннях, важливих, на нашу думку, в контексті дослідження.

Турбан В. у статті «Реабілітаційна та реінтеграційна робота з військовослужбовцями, учасниками бойових дій в центрах соціальних служб: етичний аспект здійснила аналіз основ організації фахівцями соціальних служб реабілітаційної діяльності з військовослужбовцями, які брали участь у бойових діях. Сформулювала визначення поняття «реабілітація військовослужбовців учасників бойових дій». Охарактеризувала підходи до реабілітації військовослужбовців, які брали участь у бойових діях. Обґрунтувала спектр

етико-психологічних умов дієвості реабілітаційної діяльності з військовослужбовцями-учасниками бойових дій та проаналізувала механізми їх впровадження⁵.

Організація реабілітаційної діяльності з військовослужбовцями була об'єктом дослідження в дисертаційних роботах. Так, Горлинський В. досліджував систему соціально-моральної регуляції у Збройних Силах України. У дисертації автором розроблено та науково обґрунтовано соціально-філософську концепцію системи соціально-моральної регуляції у Збройних силах України, яка функціонує в умовах сучасного українського соціуму. Зазначено, що інтегрованим підсумком функціонування системи соціально-моральної регуляції в Збройних силах є рівень військової дисципліни та морально-психологічний стан військ⁶.

Лесков В. проаналізував соціально-психологічні аспекти реабілітації військовослужбовців із районів військових конфліктів. Дисертацію присвячено дослідженню проблеми соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців після проходження ними служби в районах військових конфліктів. Здійснено теоретичний аналіз проблеми реабілітації особистості в психології, виявлено зміст та структуру соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців із районів військових конфліктів. Обґрунтовано модель соціально-психологічної реабілітації ветеранів бойових дій. Визначено критерії та показники реабілітованості військовослужбовців. Розроблено й експериментально перевірено методіку діяльності клубу воїнів-інтернаціоналістів як форми соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців запасу, які були учасниками бойових дій у районах військових конфліктів. За результатами теоретичного й експериментального дослідження розроблено практичні рекомендації щодо реабілітації військовослужбовців після проходження служби в районах військових конфліктів⁷.

⁵ Турбан В.В. Реабілітаційна та реінтеграційна робота з військовослужбовцями, учасниками бойових дій в центрах соціальних служб: етичний аспект URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v9/i11/33.pdf>

⁶ Горлинський В. В. Система соціально-моральної регуляції у збройних силах України: соціально- філософський аналіз: дисертація канд. філос. наук: 09.00.03. АПН України; Інститут вищої освіти. К., 2003 URL: <http://www.disslib.org/systema-sotsialno-moralnoyi-rehuljatsiyi-u-zbrojnykh-sylakh-ukrayiny-sotsialno.html>

⁷ Лесков Валерій Олександрович. Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців із районів військових конфліктів : Дис... канд. наук: 19.00.09. Психологія діяльності в особливих умовах. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2008. URL: <http://www.disslib.org/sotsialno-psykholohichna-reabilitatsia-viyskovosluzhbovtsiv-iz-rajoniv-viyskovykh.html>

Грін С. досліджував особливості фізичної реабілітації військовослужбовців з наслідками вогнепальних переломів кісток гомілки⁸.

Блінов О. досліджував питання психології бойового стресу. У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове розв'язання проблеми бойового стресу військовослужбовців. Визначено сутність поняття бойового стресу, наслідки його дії на воїнів та шляхи його регуляції. Встановлено особливості функціонування психіки військовослужбовців в різних середовищах і впливу стрес-факторів. Охарактеризовано бойовий стрес воїнів на етапах і рівнях його прояву. Розкрито основні стратегії поведінки комбатантів в умовах бойового стресу. У результаті факторного аналізу встановлено психологічну структуру переживань бойового стресу взагалі та переживання бойового стресу зокрема в учасників бойових дій. Визначено ефективність надання психологічної допомоги військовослужбовцям⁹.

Потапчук Є. досліджував соціально-психологічні основи збереження психічного здоров'я військовослужбовців. Дисертацію присвячено теоретичному та експериментальному вивченню проблеми збереження психічного здоров'я військовослужбовців та розробці соціально-психологічних засад його збереження¹⁰.

Бриндіков Ю. досліджував теорію та практику реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій в системі соціальних служб. У дисертаційному дослідженні обґрунтовано теоретичні та методичні основи організації фахівцями соціальних служб реабілітаційної діяльності з військовослужбовцями, які брали участь у бойових діях, на основі впровадження арт-терапії, ігрових технологій, тренінгів, сімейної терапії. Сформульовано визначення поняття «реабілітація військовослужбовців учасників бойових дій». Охарактеризовано методологічні підходи до реабілітації військовослужбовців, які брали участь у бойових діях. У процесі дослідження обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено систему організації та здійснення комплексної

⁸ Грін С. О. Фізична реабілітація військовослужбовців з наслідками вогнепальних переломів кісток гомілки : автореф. дис. ...канд. з фіз. виховання та спорту : 24.00.03. Фізична реабілітація; Нац. ун-т фіз. виховання і спорту України. Київ, 2019. 26 с. URL: <https://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/26501>

⁹ Блінов О.А. Психологія бойового стресу : автореферат дис. ... доктора психол. наук : 19.00.04. Київ, 2020. 43 с. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/47058>

¹⁰ Потапчук Євген Михайлович. Соціально-психологічні основи збереження психічного здоров'я військовослужбовців: дис... д-ра психол. наук: 19.00.09 . Національна академія держ. прикордонної служби України ім. Б.Хмельницького. Хмельницький, 2004. URL: <http://www.disslib.org/sotsialno-psykholohichni-osnovy-zberezhenja-psykhichnoho-zdorov-ja-viyskovosluzhbovtziv.html>

реабілітації військовослужбовців-учасників бойових дій, яка має блочну структуру (методологічний, змістовий, процесуальний, результативний блоки). Обґрунтовано спектр організаційно-педагогічних умов дієвості реабілітаційної діяльності з військовослужбовцями-учасниками бойових дій та проаналізовано механізми їх впровадження. Представлено результати моніторингового дослідження проблем військовослужбовців-учасників бойових дій, визначено компоненти, показники і рівні їх реабілітованості та проаналізовано результати формувального етапу експерименту¹¹.

Важливим підсумком роботи Бриндікова Ю. Л. є монографія «Реабілітація військовослужбовців учасників бойових дій в системі соціальних служб: теоретико-методичні основи: монографія», у якій охарактеризовано досвід участі комбатантів у військових діях на сході України свідчить про високий рівень їхньої травматизації. Зазначено, що для підвищення рівня боєздатності та збереження фізичного і психічного здоров'я, нормалізації психоемоційної сфери військовослужбовців виникає необхідність у проведенні комплексної реабілітації. У монографії автор шукає відповідь на запитання «У чому полягає суть комплексної реабілітації та чи відповідає сучасним запитам суспільства діюча система реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій?» та пропонує своє бачення проблеми, звертається до розгляду різноманітних аспектів реабілітації, її видів та можливостей, досліджує зарубіжний досвід проведення реабілітаційних заходів з комбатантами¹².

Цінною в контексті нашого дослідження є праця колективу авторів «Психологічна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО на етапі відновлення» У методичному посібнику викладено основні етапи організації системи медико-психологічної реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій. Запропоновано основні принципи та критерії діагностики посттравматичних стресових розладів і розладів адаптації¹³.

¹¹ Бриндіков Ю.Л. Теорія та практика реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій в системі соціальних служб. Дис. ... докт. пед. наук:13.00.05. Соціальна педагогіка. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2019 URL: https://tnpu.edu.ua/naukova-robita/documents-download/d-58-053-03/Aref_Bryndikov.pdf

¹² Бриндіков Ю. Л. Реабілітація військовослужбовців учасників бойових дій в системі соціальних служб: теоретико-методичні основи: монографія. Хмельницький, 2018. 388 с. URL: https://srsp.khmnpu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/11/reabilitacziya-vijskovosluzhbovcziv_monografiya_2018.pdf

¹³ Психологічна робота з військовослужбовцями - учасниками АТО на етапі відновлення: методичний посібник. / Коқун О.М., Агаев Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Остапчук В.В. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2017. 282 с. URL:

Зауважимо, що найбільша кількість захищених дисертаційних робіт, дотичних до теми нашого дослідження з медичної психології, психології, педагогіки. Проте почали з'являтися роботи і в галузі публічного управління та адміністрування.

Так, для прикладу, Гордієнко Є. досліджувала механізми реалізації державної політики соціального захисту учасників бойових дій в Україні. У дисертації обґрунтовано модель активної політики соціального захисту УБД й визначено її складові (мету, суб'єктів регулювання, ресурси, напрями основних змін, принципи, механізми, інструменти й форми реалізації, інновації та нововведення в системі соціального захисту), що забезпечують перехід від патерналізму до створення умов для реадаптації та використання потенціалу соціального самозахисту особи з метою підвищення ефективності такої політики. У роботі вдосконалено систему принципів, на яких повинна ґрунтуватися політика соціального захисту УБД (гласності, рівності, комплексності, доступності, адресності, законодавчого визначення умов і порядку здійснення соціального захисту, ефективності), і запропоновано доповнити її специфічними принципами (збалансованості повноважень і соціальної відповідальності, публічності й відкритості, забезпечення наступності зобов'язань влади в разі зміни персоналій, стандартизації та уніфікації управлінських процедур, комплексного використання ресурсних можливостей суспільства) з урахуванням особливості досліджуваної сфери. У процесі дослідження вдосконалено механізми реалізації державної політики соціального захисту УБД в Україні: 1) інституціонально-правовий; 2) соціально-економічний; 3) інформаційно-комунікативний; 4) адаптивно-психологічний. У дисертації набули подальшого розвитку поняттєво-категорійний апарат науки публічного управління та адміністрування через введення в науковий обіг понять «державна політика соціального захисту ветеранів війни (УБД)», «система соціального захисту УБД»; систематизація чинних нормативно-правових актів, які врегульовують суспільні відносини у сфері соціального захисту УБД в Україні за такими класифікаційними ознаками: юридичною чинністю, суб'єктами нормотворчості й характером дії; підхід до оцінювання потенціалу до соціального самозахисту УБД в частині

виокремлення компонентів можливостей (соціальних, трудових, професійних, підприємницьких) для посилення адресності методів і заходів підтримки зазначеної категорії осіб. Запропоновані методичні рекомендації щодо застосування інструментів соціального партнерства (соціальна відповідальність, соціальне підприємництво, соціальний діалог) для вирішення соціальних проблем у системі соціального захисту УБД. Також набули подальшого розвитку теоретичні узагальнення щодо запровадження кращих світових практик соціального захисту УБД й антитерористичних операцій, а саме: розвиток франчайзингової діяльності серед ветеранів, створення венчурних фондів, пільгового кредитування, з метою вдосконалення національної системи соціального захисту ветеранів війни й наближення її до міжнародних стандартів¹⁴.

Показовим є дослідження питання реабілітації учасників бойових дій в Україні і магістрами. Магістерська робота Петренюк А. О. «Удосконалення державної політики соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців в Україні» виконана у 2019 році в Чорноморський національний університет імені Петра Могили. Метою роботи є пошук та обґрунтування шляхів удосконалення державної політики соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців в Україні. У роботі визначається сутність та зміст соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців та розкриваються принципи їх соціально-психологічної реабілітації. Також визначається організаційно-правовий механізм забезпечення соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців в Україні та особливості державних підходів у зазначеній сфері. Розглянуто закордонний досвід державної політики соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців. Запропоновано шляхи удосконалення державної політики соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців в Україні¹⁵.

Останнім часом спостерігається інтенсивне впровадження нових методів і

¹⁴Гордієнко Є. П. Механізми реалізації державної політики соціального захисту учасників бойових дій в Україні. Дис. докт. філос. Публічне управління та адміністрування за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. Харків, 2021 URL: https://ipa.karazin.ua/wp-content/themes/education/filesforpages/science/dis_gord_titl.pdf

¹⁵Петренюк А. О. Удосконалення державної політики соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців в Україні : автореф. дип. роботи на здобуття освітнього ступеня «магістр»: спец. 281 «Публічне управління та адміністрування». ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв, 2019. 11 с. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/848>

технологій діагностики, лікування, корекції та профілактики стресових впливів у процес комплексної реабілітації військовослужбовців, які були учасниками бойових дій. Разом із тим, соціально-психологічні аспекти реабілітації військовослужбовців, які були учасниками бойових дій, вивчені недостатньо, особливо в контексті формування та реалізації державної політики щодо реабілітації учасників бойових дій.

У публікації, висвітленій на сайті «Національного інституту стратегічних досліджень» – Адаптація ветеранів війни до мирного життя: помічник ветерана 16, акцентовано увагу на основних аспектах адаптації ветеранів, таких як: реабілітація та реадаптація (надання можливостей для навчання і здобуття навичок, що допоможе ветеранам знайти роботу та інтегруватися в суспільство); соціальні гарантії, житло, соціальна підтримка сімей, суспільна свідомість і підтримка, професійна підготовка та зайнятість, пільги та соціальні гарантії, які повинні допомагати вирішувати наявні потреби і проблеми ветеранів і членів їхніх родин. Цінним у згаданій публікації є важливість ролі територіальної громади у формуванні механізму соціальної реабілітації ветеранів бойових дій.

Автори праці «Повернення з війни: перший місяць» подають практичні рекомендації, оскільки у кожного «ветерана і ветеранки свій досвід війни. На блокпосту, в тилу, на «нулі» він, безумовно, є різним. Як і психологічний стан після завершення служби. Автори описують поради як найкраще повертатися до цивільного життя, акцентують увагу на тому, чого не варто робити ¹⁷.

«Практика: гайд для HR, як стати дружньою до ветеранів компанією» – робота, у якій роботодавці ветеранів запрошують розглянути інформацію, яку підготували: по-перше, як розповідь про новознайдене явище ветеранства в Україні, його сучасну історію, здобутки та виклики; по-друге, як набір інструментів до покращення управлінських та HR-процесів у ваших компаніях; і по-третє, як вузькоспеціалізоване навчання і власне дозвілля, яке ми спробували створити для вас цікавим та сповненим прикладами. Цей гайд допоможе

16 Каплан Ю., Двігун А. Адаптація ветеранів війни до мирного життя: помічник ветерана URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/adaptatsiya-veteraniv-viyny-do-myrnoho-zhyttya-pomichnyk-veterana>

17 Гуковський Олег, Ковалик Тарас Повернення з війни: перший місяць URL: <https://tseok.com.ua/veteran/homeagain>

створити більш різноманітну команду, яку підсилює кожна особистість, а ветерани працюватимуть у компаніях, які їх приймають та розуміють. Структура Гайду включає класичний HR-процес з акцентом на те, які особливості у роботі з ветеранами можуть трапитися на кожному етапі шляху: від відкриття вакансії до завершення співпраці¹⁸.

У матеріалах збірника тез, підготовленого за доповідями учасників III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Реабілітація учасників бойових дій в Україні: досвід та перспективи» висвітлено проблеми та перспективні напрями щодо підтримки та реабілітації учасників бойових дій; визначено основні проблеми, яких вони зазнають після повернення із зони бойових дій, та перспективи розвитку системи їхньої соціальної, психологічної, медичної та правової підтримки¹⁹.

Інформативним в контексті дослідження був круглий стіл «Соціальна реабілітація учасників бойових дій та цивільних громадян України». Запис форуму за посиланням²⁰.

Зазначені праці, матеріали конференцій, форумів вказують на актуальність досліджуваної тематики для українського суспільства, особливо в контексті повномасштабної війни в нашій країні, збільшення кількості учасників бойових дій та проблем, пов'язаних з їх реабілітацією. На жаль, за результатами аналізу змісту публікацій, форуму та ін. можемо констатувати, що з 2014 року до сьогодні в державі відсутній єдиний, науково обґрунтований комплексний підхід до організації проведення ефективних заходів медичної, психологічної та соціальної реабілітації, існує гостра потреба у підвищенні якості життя, медичного обслуговування, соціального захисту та медико-психологічної допомоги військовослужбовців – учасників бойових дій.

В умовах зростання кількості учасників бойових дій важливою ознакою

¹⁸ Практика: гайд для HR, як стати дружньою до ветеранів компанією URL: <https://drive.google.com/file/d/1EOTa4vuDBzQBLbpG78Xvqu6x2Voa3eXu/view>

¹⁹ Реабілітація учасників бойових дій в Україні: досвід та перспективи : *Тези доповідей III Всеукраїнської науковопрактичної конференції*. Хмельницький, 2018. 232 с. URL: https://hist.km.ua/images/2021/konferentsiji/zbirnik-tez_ubd_khmelnitskij_2018.pdf

²⁰ Соціальна реабілітація учасників бойових дій та цивільних громадян України URL: <https://www.youtube.com/watch?v=-sXphlhRjiM>

ефективної реабілітації є підвищення їх якості життя. У міжнародній реабілітології термін «якість життя» пов'язаний зі станом здоров'я. Його розглядають як інтегральну оцінку і ефективність реабілітації. ВООЗ пропонує оцінювати «якість життя» за такими параметрами:

- фізичні: енергійність, втома, фізичний дискомфорт, сон, відпочинок;
- психологічні: самооцінка, концентрація, позитивні емоції, негативні переживання, мислення;
- ступінь незалежності: повсякденна активність, працездатність, залежність від ліків і лікування;
- життя в суспільстві: повсякденна активність, соціальні зв'язки, дружні зв'язки, суспільна значимість, професіоналізм;
- довкілля: житло та побут, безпека, дозвілля, доступність інформації, екологія (клімат, забруднення, густозаселеність);
- духовність і особистісні переконання.

Концепція реабілітації, розроблена експертами ВООЗ, є системою заходів, спрямованих на швидке і максимально повне відновлення фізичного, психологічного та соціального статусу пацієнта з метою активної інтеграції пацієнта в суспільство з досягненням для нього можливої соціальної та економічної незалежності²¹.

Відтак у наступному підпункті магістерської роботи ми більш детально розглянемо правовий та інституційний механізми реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій.

1.2. Правовий механізм реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій

До правового механізму соціально-психологічної реабілітації учасників

²¹ Психологічна робота з військовослужбовцями - учасниками АТО на етапі відновлення: методичний посібник. / Кохун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Остапчук В.В. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2017. 282 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/84274034.pdf>

бойових дій ми відносимо систему нормативно-правових актів, які визначають/регламентують політику держави у згаданому напрямі.

Такими нормативно-правовими актами є:

- Конституція України²²;
- Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»²³;
- Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців і членів їх сімей»²⁴;
- Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»²⁵;
- Закон України «Про відпустки»²⁶;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 17 серпня 1998 року № 1303 «Про впорядкування безоплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань»²⁷;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 18 жовтня 1999 року № 1923 «Про затвердження Порядку надання медичної допомоги у військово-медичних закладах і взаєморозрахунків за неї між військовими формуваннями»²⁸;

²² Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

²³ Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

²⁴ Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

²⁵ Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 № 2262-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12?test=XNLMf5x.qwJg/2.wZiRarfxWHI43Qs80msh8Ie6#Text>

²⁶ Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>

²⁷ Про впорядкування безоплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань: постанова Кабінету Міністрів України від 17.08.1998 № 1303 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1303-98-%D0%BF#Text>

²⁸ Про затвердження Порядку надання медичної допомоги у військово-медичних закладах і взаєморозрахунків за неї між військовими формуваннями: постанова Кабінету Міністрів України від 18.10.1999 № 1923 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1923-99-%D0%BF#Text>

- Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2004 року № 785 «Про затвердження Порядку виплати грошової компенсації вартості санаторно-курортного лікування деяким категоріям громадян»²⁹;

- Постанова Кабінету Міністрів України від 22 лютого 2006 року № 187 «Про затвердження Порядку забезпечення санаторно-курортними путівками деяких категорій громадян структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчими органами міських, районних у містах (у разі їх утворення (крім м. Києва) рад»³⁰;

- Постанова Кабінету Міністрів України від 31 березня 2015 року № 200 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на забезпечення постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, членів сімей загиблих (померлих) таких осіб санаторно-курортним лікуванням»³¹

- Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2022 року № 1338 «Деякі питання надання безоплатної психологічної допомоги особам, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членам сімей таких осіб та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни і членам сімей загиблих (померлих)

²⁹ Про затвердження Порядку виплати грошової компенсації вартості санаторно-курортного лікування деяким категоріям громадян: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2004 № 785 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/785-2004-%D0%BF#Text>

³⁰ Про затвердження Порядку забезпечення санаторно-курортними путівками деяких категорій громадян структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчими органами міських, районних у містах (у разі їх утворення (крім м. Києва) рад: постанова Кабінету Міністрів України від 22.02.2006 № 187 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-2006-%D0%BF#Text>

³¹ Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на забезпечення постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, членів сімей загиблих (померлих) таких осіб санаторно-курортним лікуванням: постанова Кабінету Міністрів України; від 31.03.2015 № 200 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/200-2015-%D0%BF#Text>

Захисників та Захисниць України відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»³²;

- Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 року № 497 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів із психологічної реабілітації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, членів їх сімей та членів сімей загиблих (померлих) таких осіб»³³;

- Наказ Міністерства оборони України від 18 серпня 2015 року № 414 «Про затвердження Інструкції про порядок надання стоматологічної допомоги в закладах охорони здоров'я та медичних підрозділах Збройних Сил України»³⁴;

- Наказ Міністерства у справах ветеранів України від 14 січня 2022 року № 5 «Про встановлення на 2022 рік граничної вартості послуг із психологічної реабілітації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, членів їх сімей та членів сімей загиблих (померлих) таких осіб»³⁵ та ін.

³² Деякі питання надання безоплатної психологічної допомоги особам, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членам сімей таких осіб та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни і членам сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»: постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2022 № 1338 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%D0%BF#n312>

³³ Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів із психологічної реабілітації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, членів їх сімей та членів сімей загиблих (померлих) таких осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 497 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/497-2017-%D0%BF#Text>

³⁴ Про затвердження Інструкції про порядок надання стоматологічної допомоги в закладах охорони здоров'я та медичних підрозділах Збройних Сил України: наказ Міноборони України від 18.08.2015 № 414 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1071-15#Text>

³⁵ Про встановлення на 2022 рік граничної вартості послуг із психологічної реабілітації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, членів їх сімей та членів сімей загиблих (померлих) таких осіб: наказ Мінветеранів від 14.01.2022 № 5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0136-22#Text>

Проведемо короткий аналіз спрямованості окремих із зазначених нормативно-правових актів. Так, у Конституції визначено такі норми: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» (Стаття 3); «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.... Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей.» (Стаття 17); Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом. (Стаття 46); Кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону. Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду (Стаття 47) ³⁶.

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» визначає правовий статус ветеранів війни, забезпечує створення належних умов для їх життєзабезпечення, сприяє формуванню в суспільстві

³⁶ Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

шанобливого ставлення до них. Закон спрямований на захист ветеранів війни шляхом: створення належних умов для підтримання здоров'я та активного довголіття; організації соціального та інших видів обслуговування, зміцнення матеріально-технічної бази створених для цієї мети закладів і служб та підготовки відповідних спеціалістів; виконання цільових програм соціального і правового захисту ветеранів війни; надання пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі трудової діяльності відповідно до професійної підготовки і з урахуванням стану здоров'я³⁷.

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців і членів їх сімей» визначає основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, встановлює єдину систему їх соціального та правового захисту, гарантує військовослужбовцям та членам їх сімей в економічній, соціальній, політичній сферах сприятливі умови для реалізації їх конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни та регулює відносини у цій галузі³⁸.

Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» визначає умови, норми і порядок пенсійного забезпечення громадян України із числа осіб, які перебували на військовій службі, службі в органах внутрішніх справ, Національній поліції, Національному антикорупційному бюро України, Службі судової охорони, державній пожежній охороні, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, органах і підрозділах цивільного захисту, податковій міліції, Бюро економічної безпеки України чи Державній кримінально-виконавчій службі України, та деяких інших осіб, які мають право на пенсію за цим Законом. Закон має на меті реалізацію особами, які мають право на пенсію за цим Законом, свого конституційного права на державне пенсійне забезпечення у випадках, передбачених Конституцією України та цим Законом, і спрямований на встановлення єдності умов та норм пенсійного забезпечення зазначеної категорії

³⁷ Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

³⁸ Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

громадян України. Держава гарантує гідне пенсійне забезпечення осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, шляхом встановлення їм пенсій не нижче прожиткового мінімуму, визначеного законом, перерахунок призначених пенсій у зв'язку із збільшенням рівня грошового забезпечення, надання передбачених законодавством державних соціальних гарантій, вжиття на державному рівні заходів, спрямованих на їх соціальний захист³⁹.

Закон України «Про відпустки» встановлює державні гарантії права на відпустки працівників, визначає умови, тривалість і порядок надання їх працівникам для відновлення працездатності, зміцнення здоров'я, а також для виховання дітей, задоволення власних життєво важливих потреб та інтересів, всебічного розвитку особи⁴⁰.

Принагідно варто згадати два концептуальні документи. Це:

- Концепція Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2022 року, у якій зазначалось, що метою виконання Програми є створення та повноцінне функціонування цілісної системи реабілітації та реадaptaції учасників, забезпечення застосування чіткого прозорого механізму адміністрування їх потреб для здійснення повноцінної реадaptaції учасників до цивільного життя, а також створення умов для активного залучення до цього процесу органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, міжнародних організацій⁴¹;

³⁹ Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 № 2262-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12?test=XNLMf5x.qwJg/2.wZiRarfxWHI43Qs80msh8Ie6#Text>

⁴⁰ Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>

⁴¹ Про схвалення Концепції Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2022 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 475-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2017-%D1%80#Text>

- Державна цільова програма з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реадaptaції постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2023 року. Метою Програми є забезпечення здійснення заходів з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реадaptaції постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2023 року, спрямованих на проведення чіткого та прозорого адміністрування їх потреб, з урахуванням особливостей чоловіків та жінок, підвищення рівня самоусвідомлення ними участі у відповідних процесах реадaptaції до цивільного життя, посилення їх соціального захисту, підтримку належного психічного стану, вирішення невідкладних питань надання послуг із реабілітації та реадaptaції (відповідно до потреб), а також на підвищення ефективності взаємодії центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян і міжнародних організацій із зазначених питань⁴².

Підсумовуючи зазначимо, що у ході аналізу законодавчої бази встановлено, що одним із здобутків є нормативне закріплення загальних процедур організації соціального захисту УБД та членів їх сімей. Незважаючи на досягнення, багато законів, які регулюють питання соціального захисту УБД, потребують доопрацювання щодо відповідності актуальним проблемам. Не врегульованими залишаються питання щодо страхування життя УБД, забезпечення реалізації права на житло, реінтеграції в громадянське суспільство,

⁴² Про затвердження Державної цільової програми з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реадaptaції постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2023 року: Постанова Кабінету Міністрів України; Програма, Паспорт, Заходи від 05.12.2018 № 1021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2018-%D0%BF#Text>

державних стандартів соціальної та психологічної реабілітації, запровадження дієвої системи кредитування УБД, реформування системи пільгового забезпечення. З'ясовано, що за межами правового поля залишаються питання щодо соціального захисту військовополонених УБД та гендерної рівності.

Попри наявність в Україні нормативно-правових документів щодо здійснення реабілітації (Закони України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників АТО»), наказів Міністерства оборони України; Розпоряджень Кабінету Міністрів та інших нормативно-правових актів, жодних спеціальних норм щодо організації реабілітаційної діяльності з військовослужбовцями, які брали участь у бойових діях, чинним законодавством, на жаль, не передбачено.

1.3. Інституційний механізм реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій

Зважаючи на обмежені рамки дослідження здійснимо коротку характеристику діяльності основних інституцій, які реалізують державну політику у сфері соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій.

Акцент будемо робити на інституції різних рівнів: державний, регіональний, місцевий, а також на діяльності неурядових громадських організаціях, які працюють як самостійно, так і в рамках міжнародних проєктів.

Міністерство у справах ветеранів України⁴³. Відповідно до положення «Про Міністерство у справах ветеранів України»⁴⁴ Міністерство у справах ветеранів України (Мінветеранів) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

Мінветеранів є головним органом у системі центральних органів виконавчої

⁴³ Міністерство у справах ветеранів України URL: <https://mva.gov.ua/ua>

⁴⁴ Деякі питання Міністерство у справах ветеранів України: постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1175 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2018-%D0%BF#Text>

влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності (далі – ветерани), членів сімей таких осіб і членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України (далі – члени сімей ветеранів).

Основними завданнями Мінветеранів є:

- формування і реалізація державної політики у сфері: соціального захисту ветеранів та членів їх сімей, зокрема забезпечення психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації, зайнятості, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці, а також санаторно-курортним лікуванням, житлом; надання довічних державних стипендій, щорічної виплати до Дня Незалежності України разової грошової виплати (крім організації такої виплати); надання, позбавлення статусу та видачі посвідчень ветеранам та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членам сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України; вшанування пам'яті ветеранів; залучення ветеранів до утвердження української національної та громадянської ідентичності, зокрема через реалізацію заходів національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання;

- забезпечення прав і свобод ветеранів та членів їх сімей;

- забезпечення формування і ведення Єдиного державного реєстру ветеранів війни;

- забезпечення розвитку спорту ветеранів війни.

Звернемо увагу на окремі завдання Мінветеранів:

- надає у межах повноважень, передбачених законом, методологічну підтримку під час розроблення, моніторингу та оцінювання ефективності реалізації документів стратегічного планування (програм соціально-економічного розвитку, цільових програм тощо) місцевих держадміністрацій, органів місцевого самоврядування з питань, що належать до компетенції Мінветеранів;

- здійснює як державний замовник загальне керівництво і контроль за розробленням державних цільових програм та виконанням визначених в них заходів і завдань;
- бере участь у проведенні аналізу проектів державних цільових програм з метою визначення їх впливу на забезпечення прав і свобод ветеранів та членів їх сімей;
- бере участь у підготовці узагальненого висновку про результати виконання державних цільових програм у частині проведення оцінки наслідків їх виконання щодо забезпечення прав і свобод ветеранів та членів їх сімей;
- сприяє: збереженню психічного здоров'я ветеранів та членів їх сімей; реалізації права ветеранів та членів їх сімей на отримання медичної допомоги; професійній орієнтації ветеранів та членів їх сімей; разом з МОН та органами місцевого самоврядування здобуттю ветеранами та членами їх сімей дошкільної, повної загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної) освіти, фахової передвищої та вищої освіти; популяризації та забезпеченню формування позитивного образу ветерана, героїзації ветеранів у суспільстві; вирішенню питань щодо соціальної та професійної адаптації колишніх військовополонених, які повернулися на Батьківщину; залученню ветеранів до заходів з утвердження української національної та громадянської ідентичності, зокрема національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання дітей та молоді; залученню ветеранів до участі у підготовці громадян до національного спротиву; розвитку спорту ветеранів війни та членів їх сімей, їх психологічній та соціальній адаптації шляхом залучення до фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності із використанням діючої мережі закладів фізичної культури і спорту, забезпечує проведення всеукраїнських спортивних заходів серед ветеранів війни та їх участь у міжнародних спортивних заходах, взаємодіє з громадськими об'єднаннями фізкультурно-спортивної спрямованості;
- координує з питань, віднесених до його компетенції, здійснення органами виконавчої влади та у випадках, передбачених законом, органами місцевого самоврядування заходів з питань: забезпечення прав і свобод ветеранів

та членів їх сімей; соціального захисту ветеранів та членів їх сімей; вшанування пам'яті ветеранів; розвитку взаємодії та співпраці з інститутами громадянського суспільства; популяризації позитивного образу ветерана, героїзації ветеранів у суспільстві;

- розробляє за погодженням з МОЗ, організовує і здійснює в закладах охорони здоров'я Мінветеранів комплекс профілактичних, лікувальних та реабілітаційних заходів, спрямованих на охорону і зміцнення здоров'я ветеранів та членів їх сімей;

- за погодженням з МОЗ формує перелік медичних послуг для ветеранів та членів їх сімей, не включених до програми державних гарантій медичного обслуговування населення, оплату надання яких гарантує держава;

- проводить моніторинг: стану дотримання прав і свобод ветеранів та членів їх сімей; стану дотримання вимог законодавства щодо соціального захисту ветеранів та членів їх сімей, зокрема забезпечення житлом ветеранів та членів їх сімей, психологічної реабілітації та соціальної адаптації ветеранів та членів їх сімей, зайнятості та дозвілля ветеранів, відновлення та вдосконалення їх професійних навичок і умінь шляхом професійного навчання, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці, надання ветеранам медичних послуг та забезпечення їх технічними та іншими засобами реабілітації;

- організовує та координує роботу з питань: надання, позбавлення статусу учасника бойових дій та призначення одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера і деяких інших категорій осіб відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; встановлення факту отримання особами поранень чи інших ушкоджень здоров'я, отриманих від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння на території проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, проведення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією

Російської Федерації проти України; встановлення факту безпосередньої участі особи у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України;

- співпрацює з громадськими об'єднаннями щодо визначення та реалізації пріоритетних напрямів державної політики з питань, що належать до компетенції Мінветеранів, надає громадським об'єднанням ветеранів у встановленому законодавством порядку фінансову підтримку на конкурсній основі для реалізації програм (проектів, заходів), зокрема у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, спрямованих на військово-патріотичне виховання, проводить моніторинг та аналіз ефективності програм (проектів, заходів), реалізованих за рахунок коштів державного бюджету громадськими об'єднаннями ветеранів;

- ініціює та забезпечує проведення діалогу з громадськими об'єднаннями ветеранів та членів їх сімей;

- планує та організовує здійснення заходів щодо гідного вшанування пам'яті ветеранів (здійснення пошуку, поховання та перепоховання, збереження та облаштування військових поховань, увічнення пам'яті тощо), координує діяльність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо гідного вшанування пам'яті ветеранів;

- бере участь в організації поховань та перепоховань осіб, які загинули (померли) внаслідок безпосередньої участі в бойових діях під час захисту Батьківщини або виконання обов'язків військової служби на території України та інших держав;

- планує та організовує в межах своєї компетенції відзначення ювілейних, пам'ятних та історичних дат, міжнародних днів на державному рівні, пов'язаних із вшануванням ветеранів, захистом незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, а також формуванням соборності та державності, проголошенням незалежності України;

- забезпечує взаємодію органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій з питань здійснення пошуку, ведення обліку, упорядження і збереження військових поховань та встановлення імен невідомих воїнів, які загинули під час участі в бойових діях на території України та інших держав;

- бере участь у: формуванні та реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності; створенні в межах компетенції онлайн-інструментів утвердження української національної та громадянської ідентичності, поширенні інформації про них; підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

- забезпечує в межах компетенції формування оборонної свідомості у громадян України, популяризації військової історії;

- вносить в установленому порядку пропозиції стосовно відзначення ветеранів державними нагородами;

- створює та забезпечує формування і ведення Єдиного державного реєстру ветеранів війни, забезпечує захист персональних даних, отриманих відповідно до законодавства, захист інформації з обмеженим доступом, а також технічний захист інформації та здійснює контроль за їх збереженням, забезпечує та координує обмін даними між існуючими державними реєстрами, інформаційно-аналітичними системами, а також між надавачами пільг і послуг;

- створює та забезпечує функціонування інформаційно-аналітичної системи обліку для адміністрування потреб ветеранів (персонального електронного кабінету ветерана);

- вживає заходів та організовує роботу із залучення інвестицій, кредитів та грантів, у тому числі коштів міжнародних фінансових організацій та міжнародної технічної допомоги, з метою підготовки і виконання завдань, визначених Мінветеранів, та реалізації проектів з питань, що належать до компетенції Мінветеранів; здійснює інші повноваження, визначені законом. Більш детально із завданнями, правами, особливостями взаємодії з іншими

суб'єктами реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій, особливостями формування структури та штатного розпису Міністерства тощо можна ознайомитись, проаналізувавши положення.

Звернемо також увагу на те, що на сайті Мінветеранів є рубрика «Ветеранам»⁴⁵. Більше детально ми проаналізуємо цю рубрику у п 2.1 нашого дослідження «Досягнення у сфері соціальної реабілітації учасників бойових дій в Україні».

Міністерство у справах ветеранів України має територіальні відділи у кожній області України⁴⁶.

Підпорядкованими Міністерству у справах ветеранів України установами є:

- Ветеранський фонд⁴⁷ – Український ветеранський фонд є бюджетною установою, яка належить до сфери управління Міністерства у справах ветеранів України; Український ветеранський фонд діє на підставі положення⁴⁸. Метою діяльності Фонду є підтримка ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей ветеранів та осіб, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Основними завданнями Фонду є: 1) сприяння соціальному захисту ветеранів та членів сімей ветеранів шляхом підтримки та реалізації проєктів, які спрямовані на: 3 забезпечення належних прав і гарантій державної підтримки ветеранів та членів сімей ветеранів; реінтеграцію ветеранів до активного суспільного життя, забезпечення збереження і відновлення їх фізичного та психічного здоров'я; підвищення професійного та освітнього рівня ветеранів; підтримку ведення підприємницької діяльності ветеранами та сприяння у їх працевлаштуванні; належне вшанування

⁴⁵ Ветеранам URL: <https://mva.gov.ua/ua>

⁴⁶ Новини територіальних відділів URL: <https://mva.gov.ua/ua/novini-teritorialnih-viddiliv>

⁴⁷ Ветеранський Фонд URL: <https://mva.gov.ua/ua/pidporjadkovani-ustanovi/veteranskij-fond>

⁴⁸ Положення про Український ветеранський фонд: Наказ Міністерства у справах ветеранів України URL: https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D0%B2_%D0%BD%D0%B0%D0%B3%D0%BB%D1%8F%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B0_%D0%BE%D1%81%D1%82.pdf

пам'яті загиблих Захисників України та шанобливого ставлення до членів їх сімей; залучення ветеранів до формування української громадянської ідентичності; 2) експертний відбір, моніторинг та контроль за процесом реалізації проєктів, зазначених у підпункті 1 цього пункту; 3) надання цільової допомоги у вигляді коштів на безоплатній та безповоротній основі за рахунок коштів Фонду (далі – фінансова підтримка) ветеранам та членам сімей ветеранів, юридичним особам незалежно від форм власності для реалізації проєктів відповідно до пріоритетних напрямів діяльності Фонду; 4) стимулювання розроблення ветеранами інноваційних проєктів та сприяння їх цифрового розвитку; 5) підтримка реалізації міжнародних проєктів та проєктів міжнародного співробітництва; 6) співпраця з українськими та іноземними фізичними і юридичними особами приватної та державної форми власності з метою реалізації мети, основних завдань і цілей Фонду.

- Державна установа «Національне військове меморіальне кладовище»⁴⁹.

Міністерство соціальної політики України⁵⁰, діє відповідно до положення «Про Міністерство соціальної політики України»⁵¹. У Положенні зазначено, що Міністерство соціальної політики України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України і який забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері соціальної політики, загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування, соціального захисту населення, волонтерської діяльності, з питань сім'ї та дітей, оздоровлення та відпочинку дітей, усиновлення та захисту прав дітей, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, торгівлі людьми, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, надання соціальних послуг та проведення соціальної роботи, соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, які звільняються, осіб, звільнених з військової служби, ветеранів праці, ветеранів

⁴⁹ Державна установа «Національне військове меморіальне кладовище» URL: <https://mva.gov.ua/ua/pidporyadkovani-ustanovi/derzhavna-ustanova-nacionalne-vijskove-memorialne-kladovishche>

⁵⁰ Міністерство соціальної політики України URL: <https://www.msp.gov.ua/>

⁵¹ Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 17.06.2015 № 423 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF#Text>

війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України в частині організації виплати їм до Дня Незалежності України разової грошової виплати, ветеранів військової служби, жертв нацистських переслідувань, дітей війни та жертв політичних репресій, пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки (державна допомога, пільги, житлові субсидії та інші виплати, що проводяться за рахунок державного бюджету, соціальні послуги) та за дотриманням прав дітей та ін.

Серед завдань Мінсоцполітики є таке, що безпосередньо стосується нашого дослідження – забезпечення формування та реалізації державної політики: у сфері соціальної політики, загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування, волонтерської діяльності, пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню; у сфері соціального захисту населення, зокрема осіб з інвалідністю, ветеранів праці, жертв нацистських переслідувань, дітей війни та жертв політичних репресій, громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; ветеранів військової служби в частині пенсійного забезпечення; у сфері соціального захисту ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України в частині організації виплати їм до Дня Незалежності України разової грошової виплати; з питань соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, які звільняються, осіб, звільнених з військової служби; організовує та координує роботу із забезпечення житлом дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа; осіб з інвалідністю по зору та слуху; громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; військовослужбовців, звільнених у запас або

відставку, що перебувають на обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, в органах місцевого самоврядування; військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, для відселення їх із закритих та віддалених від населених пунктів військових гарнізонів та ін.

Інституційне забезпечення передбачає залучення до реалізації політики соціального захисту учасників бойових дій (УБД) й інших міністерств, які регулюють окремі аспекти соціального захисту. Так, Міністерство охорони здоров'я України⁵² формує перелік медичних послуг для ветеранів та членів їх сімей, послуг з психологічної реабілітації, забезпечує лікування у медичних установах поранених бійців.

Міністерство оборони України⁵³ та Міністерство внутрішніх справ України⁵⁴ спрямовують свою діяльність на реалізацію гарантій соціального захисту та адаптацію військовослужбовців (у тому числі УБД).

Міністерство фінансів України⁵⁵ затверджує паспорти бюджетних програм, визначає організаційно-методологічні засади проведення оцінки ефективності бюджетних програм, проводить оцінку фінансового забезпечення проєктів державних цільових програм, а також здійснює прогнозування та аналіз доходів бюджету та погоджує всі законодавчі ініціативи (у тому числі ті, що стосуються соціального захисту УБД).

Також важливим є створення інформаційного простору, поширення суспільно важливої інформації та підтримка позитивного іміджу УБД, що відноситься до завдань Міністерства культури та інформаційної політики України⁵⁶.

Інститутами реалізації державної політики соціального захисту УБД на загальнодержавному рівні, діяльність яких спрямовується та координується КМУ через Мінсоцполітики, є державні фонди та державні служби України. Основними з них є:

⁵² Міністерство охорони здоров'я України URL: <https://moz.gov.ua/>

⁵³ Міністерство оборони України URL: <https://www.mil.gov.ua/>

⁵⁴ Міністерство внутрішніх справ України URL: <https://mvs.gov.ua/>

⁵⁵ Міністерство фінансів України URL: <https://www.mof.gov.ua/uk>

⁵⁶ Міністерство культури та інформаційної політики України URL: <https://mcp.gov.ua/>

– Пенсійний фонд України та його територіальні управління, що реалізують державну політику з питань пенсійного забезпечення УБД та членів їх сімей⁵⁷;

– Державний Фонд соціального захисту інвалідів⁵⁸, в контексті досліджуваної теми, забезпечує в межах своїх повноважень осіб з інвалідністю з числа УБД соціальними виплатами, заходами щодо соціальної захищеності, зайнятості та працевлаштування осіб з інвалідністю, реабілітації учасників АТО (забезпечення технічними засобами реабілітації, виготовлення протезно-ортопедичних виробів учасникам АТО тощо);

– Державна служба зайнятості⁵⁹, яка реалізує державну політику щодо зайнятості демобілізованих УБД, а саме працевлаштування, перекваліфікації, відкриття власної справи та інших аспектів трудової діяльності;

– Державна служба України з питань праці⁶⁰ реалізує державну політику у сфері охорони праці та контролю за додержанням законодавства про працю, зайнятість населення та інше (у тому числі мобілізованих і демобілізованих УБД);

– Національна соціальна сервісна служба України⁶¹, яка розпочала свою відповідальність за реалізацію державної політики у сфері контролю за наданням соціальних виплат, додержанням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки й захисту прав дітей (у тому числі УБД).

Інші відомства та органи спеціального призначення в межах своїх повноважень повинні регулювати фінансове й матеріальне забезпечення бійців, реалізацію їх правових і соціально-економічних гарантій. Разом з тим 22 листопада 2018 року Президентом України з метою забезпечення належних умов для реалізації учасниками бойових дій права на реабілітацію була введена посада Уповноваженого Президента України з питань реабілітації учасників бойових дій⁶². Принагідно зауважимо, що Положення втратило чинність, але посада

⁵⁷ Пенсійний фонд України URL: <https://www.pfu.gov.ua/>

⁵⁸ Фонд соціального захисту інвалідів URL: <https://www.ispf.gov.ua/>

⁵⁹ Державна служба зайнятості URL: <https://www.dcz.gov.ua/>

⁶⁰ Державна служба України з питань праці URL: <https://dsp.gov.ua/>

⁶¹ Національна соціальна сервісна служба України URL: <https://nssu.gov.ua/>

⁶² Про Уповноваженого Президента України з питань реабілітації учасників бойових дій URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386/2018#n11>

Уповноваженого Президента України з питань реабілітації учасників бойових дій існує. Її займає Свириденко Вадим Васильович.

Місцевий рівень передбачає реалізацію органами місцевого самоврядування й місцевими органами виконавчої влади власних самоврядних і делегованих державою повноважень щодо соціального захисту УБД. У зв'язку з проведенням в Україні реформи децентралізації ОМС надано більше можливостей і ресурсів для самостійного вирішення питань місцевого значення щодо соціального захисту різних груп населення, у тому числі ветеранів –УБД. Зазначимо, що майже в усіх центральних органах виконавчої влади є місцеві представники – відповідні підрозділи, підпорядковані місцевим державним адміністраціям. Також місцеві органи влади мають право створювати власні органи (управління, сектори, відділи тощо) для виконання поставлених завдань щодо соціального захисту та підтримки УБД. Таким чином, місцеві органи виконавчої влади та ОМС стають первинною ланкою забезпечення соціального захисту УБД⁶³. Зауважимо, що рівень, ефективність, зміст і якість соціальних послуг, які надаються УБД та їх сім'ям, суттєво відрізняються в кожному регіоні України⁶⁴.

На регіональному рівні державна політика реалізується ОМС обласного рівня (обласні ради), територіальними органами виконавчої влади (ОДА, регіональні державні служби, центри тощо), групами та асоціаціями громадянського суспільства, які захищають інтереси з питань соціального захисту УБД на рівні області, регіону. Зважаючи на реформи щодо регіонального розвитку, проведення яких сьогодні є однією з умов ефективного функціонування державних інститутів та розвитку організації публічної влади, регіональний рівень може стати базовим у виробленні та реалізації політики, зростанні ролі громад у розв'язанні проблем УБД.

⁶³ Гордієнко С. П. Механізми реалізації державної політики соціального захисту учасників бойових дій в Україні. Дис. докт. філос. Публічне управління та адміністрування за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. Харків, 2021 URL: https://ipa.karazin.ua/wp-content/themes/education/filesforpages/science/dis_gord_titl.pdf

⁶⁴ Біла книга: аналіз системи державної підтримки ветеранів та їх сімей в Україні. Юридична сотня URL: <https://legal100.org.ua/analytics/bilakniga-analiz-sistemi-derzhavnoyi-pidtrimki-veteraniv-ta-yih-simey-v-ukrayini/>

Організації, які підтримують ветеранів (рис. 1.1)⁶⁵.

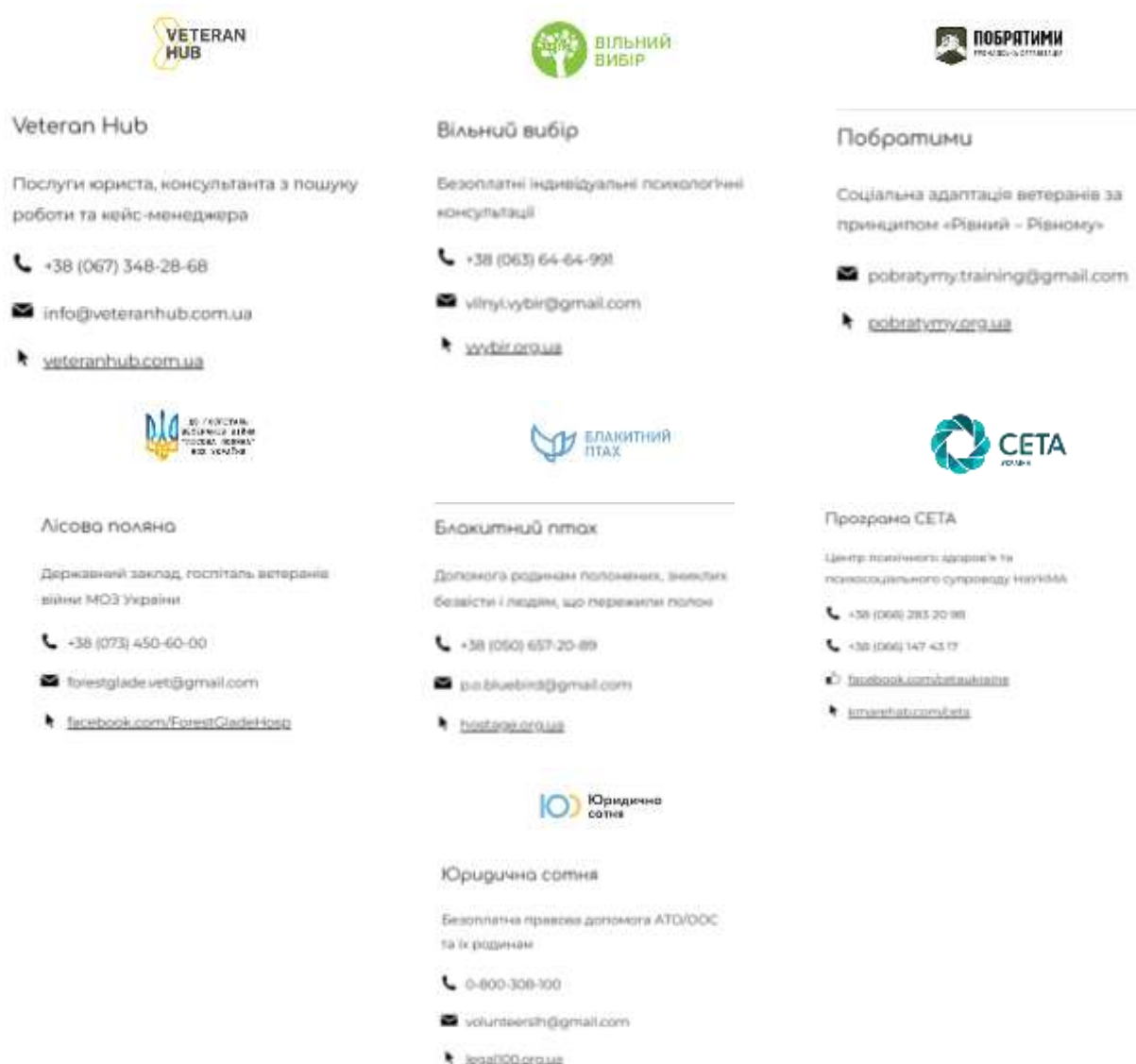

Рис.1.1 – Організації, які підтримують ветеранів

Більше детально про досягнення окремих згаданих організацій/установ/підприємств у сфері соціальної реабілітації учасників бойових дій в Україні ми пропишемо у наступному розділі магістерської роботи.

Підсумовуючи інформацію про інституційний механізм реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій зазначимо, що на державному рівні визначені основні інститути та

⁶⁵ Організації, які підтримують ветеранів URL: <https://tseok.com.ua/veteran/contacts-of-organizations>

їх повноваження щодо соціального захисту УБД відповідно до рівнів здійснення державної політики (місцевого, регіонального, державного та міжнародного рівня). Особливу увагу приділено Мінветеранів як головному органу в системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики соціального захисту УБД.

В умовах модернізації інституційного забезпечення провідним питанням є налагодження взаємодії між суб'єктами державної політики задля уникнення дублювання функцій і розпорошення державних коштів. Виникає необхідність посилення взаємодії органів державної влади, ОМС та інститутів громадянського суспільства. Також важливим є питання щодо залучення та підготовки професійних кадрів, від яких залежить якість вирішення проблем і наданих послуг УБД. Подальший розвиток інституційного забезпечення, відповідність законодавчої бази сучасним викликам відіграють потужну роль в ефективній реалізації державної політики соціального захисту УБД.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

2.1. Досягнення у сфері соціальної реабілітації учасників бойових дій в Україні

Перш ніж перейти до основних досягнень у сфері соціальної реабілітації учасників бойових дій в Україні варто акцентувати увагу на суті окремих термінів, оскільки всі види реабілітації тісно пов'язані між собою і тільки при комплексному застосуванні дають максимально-позитивний ефект.

У посібнику «Психологічна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО на етапі відновлення» наведені нижче терміни вживаються у значенні, якими братимемо за основу і у нашому дослідженні:

- реабілітація – система державних соціально-економічних, медичних, професійних, педагогічних, психологічних та інших заходів, спрямованих на попередження тимчасової або стійкої втрати працездатності постраждалих і на якнайшвидше їх повернення у суспільство й до суспільно корисної праці;

- медико-психологічна реабілітація у Збройних Силах України являє собою комплекс лікувально-профілактичних, реабілітаційних та оздоровчих заходів медико-психологічного характеру, спрямованих на збереження та відновлення психофізіологічних та психічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності військовослужбовців, які постраждали внаслідок екстремальних психогенних впливів під час виконання завдань у районі ведення бойових дій. Вона спрямована на збереження здоров'я, зниження частоти та тяжкості наслідків перенесених бойових психічних травм у формі посттравматичних стресових синдромів та хронічних психопатологічних змін особистості військовослужбовця, та має превентивну, клінічну, функціональну

та психологічну форми. Превентивна реабілітація – відновлення резервів здоров'я практично здорового військовослужбовця до «безпечного» рівня з використанням немедикаментозних засобів. Система заходів, яка проводиться медичною та психологічною службою та спрямована на підвищення ефективності діяльності військовослужбовців шляхом підвищення, якнайшвидшого відновлення у них психологічної пружності з урахуванням різноманітних психологічних чинників, що впливають на них в умовах ведення бойових дій, та застосування різних методів профілактики та лікування. Клінічна (медична, або лікувальна) реабілітація – комплекс лікувально-діагностичних і лікувально-профілактичних заходів, спрямованих на своєчасну і точну діагностику, госпіталізацію, а також відновлення і розвиток фізіологічних функцій постраждалого військовослужбовця, виявлення його компенсаторних можливостей, усунення патологічного процесу, попередження ускладнень, відновлення або часткову компенсацію втрачених функцій, протидію інвалідності, підготовку тих, хто одужує, й інвалідів до побутових і трудових навантажень, активного самостійного життя. Функціональна (фізична) реабілітація – застосування фізичних вправ і природних чинників з профілактичною і лікувальною метою в комплексному процесі відновлення здоров'я, фізичного стану і працездатності постраждалих військовослужбовців та інвалідів. Вона є складовою клінічної реабілітації і застосовується в усіх її періодах і етапах. Психологічна реабілітація – частина загального реабілітаційного комплексу (разом із медичною, професійною, соціальною), спрямована на відновлення втрачених (порушених) психічних функцій, оптимальної працездатності, соціальної активності, відновлення (корекцію) самооцінки й соціального статусу військовослужбовців, учасників бойових дій, із психічними розладами, бойовими травмами й каліцтвами;

- професійна реабілітація учасників бойових дій полягає у професійній орієнтації, професійній освіті, професійно-виробничій адаптації й працевлаштуванні;

- соціальна реабілітація (реадаптація), як комплекс заходів, спрямована на відновлення людини в правах, соціальному статусі, здоров'ї й дієздатності. Цей процес націлений на відновлення не тільки здатності людини до життєдіяльності в соціальному середовищі, але й самого соціального середовища, умов життєдіяльності, порушених або обмежених якимись причинами. Метою соціальної реабілітації є забезпечення соціалізації особистості й відновлення її до колишнього рівня, причому мова йде про відновлення не тільки здоров'я, але й соціального статусу особистості, правового становища, морально-психологічної рівноваги, упевненості в собі⁶⁶.

Аналіз досягнень у сфері соціальної реабілітації учасників бойових дій в Україні розпочнемо з аналізу змістового наповнення сайту Міністерства у справах ветеранів – рубрика «Ветерани» (рис. 2.1).

Рис. 2.1 – Аналіз рубрики «Ветеранам». Сайт Міністерства у справах

⁶⁶ Психологічна робота з військовослужбовцями - учасниками АТО на етапі відновлення: методичний посібник. / Кохун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Остапчук В.В. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2017. 282 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/84274034.pdf>

ветеранів України⁶⁷

На сторінці «Надання статусів» учасникам бойових дій можна отримати інформацію про алгоритм отримання статусу учасника бойових дій військовослужбовцями Збройних Сил України, які брали безпосередню участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, за умови виконання ними особисто або у складі військової частини (органу, підрозділу), установи та закладу бойових (службових) завдань, проведення розвідувальних заходів, зокрема які отримали поранення, контузії, каліцтва; дорожню карту щодо надання статусу учасника бойових дій особам, які брали участь в антитерористичній операції у складі добровольчих формувань; особливості отримання статусу сім'ї загиблого (померлого) ветерана війни та членам сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України⁶⁸.

На сторінці «Лікування та реабілітація» учасники можуть отримати таку інформацію про безкоштовне протезування, безкоштовні ліки та лікарські засоби, психологічна реабілітація для ветеранів, санаторно-курортне лікування, реабілітація в Болгарії; заклади, що надають послуги психологічної реабілітації; медичне забезпечення; програму «Доступні ліки»; про пільги, якими користуються особи з інвалідністю внаслідок війни згідно діючого законодавства; пільги, якими користуються учасники бойових дій згідно законодавства⁶⁹.

У рубриці «Житло та земля» учасники бойових дій мають змогу отримати інформацію та механізми щодо здійснення безоплатного капітального ремонту житлового будинку, про державну програму забезпечення доступним житлом; про особливості забезпечення житлом, отримання земельної ділянки,

⁶⁷ Ветеранам. Сайт Міністерства у справах ветеранів України URL: <https://mva.gov.ua/ua#>

⁶⁸ Надання статусів. Сайт Міністерства у справах ветеранів України URL: <https://mva.gov.ua/ua/tag/nadannya-statusiv>

⁶⁹ Лікування та реабілітація. Сайт Міністерства у справах ветеранів України URL: <https://mva.gov.ua/ua/tag/protezuвання-та-reabilitaciya>

довгострокових кредитів для індивідуальних забудовників на селі, грошову компенсацію за належні для отримання жилі приміщення, про пільги, якими користуються особи з інвалідністю внаслідок війни згідно діючого законодавства; пільги, якими користуються учасники бойових дій згідно законодавства⁷⁰.

Сторінка Міністерства у справах ветеранів України «Соціальна та професійна адаптація» містить необхідну для учасників бойових дій інформацію про трудові права та гарантії, пільги на навчання; про те, якими пільгами користуються учасники бойових дій згідно законодавства, про проєкт «Норвегія-Україна. Професійна адаптація. Інтеграція в державну систему» (NUPASS)⁷¹.

Помічник ветерана: дорожня карта для громад, кандидатів та родин Захисників і Захисниць – пілотний проєкт Міністерства у справах ветеранів України⁷². Нижче коротко представимо короткий опис проєкту «Помічник Ветерана».

Наша країна після перемоги стане такою, в якій особливої уваги та турботи потребуватимуть орієнтовно 4 мільйона наших співгромадян, які здобули досвід бойових дій, а також є членами сімей ветеранів та сімей загиблих воїнів.

Багато наших Захисників та Захисниць за час жорстокої війни втратили домівки, роботу, в них змінився стан фізичного й ментального здоров'я. І держава має створити усі умови для їх комфортного повернення до цивільного життя.

Для цього, спираючись на вже існуючий у країні попит та відомий закордонний досвід, за ініціативи Мінветеранів започатковано фактично новий сервісу (професії) для ветеранів та членів їх сімей. У складі територіальних громад запроваджується інститут помічника ветерана як складової системи переходу від військової служби до цивільного життя.

⁷⁰ Житло та земля. Сайт Міністерства у справах ветеранів України URL: <https://mva.gov.ua/ua/tag/zhitlo-ta-zemlya>

⁷¹ Соціальна та професійна адаптація. Сайт Міністерства у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/ua/tag/socialna-ta-profesijna-adaptaciya>

⁷² Помічник ветерана: дорожня карта для громад, кандидатів та родин Захисників і Захисниць. Опис проєкту URL: <https://mva.gov.ua/ua/pomichnik-veterana/opis-proyektu>

Пілотний проєкт стартував 1 липня 2023 р. у Львівській, Вінницькій, Дніпропетровській і Миколаївській областях. 10 жовтня 2023 р. до цих регіонів доєднались Закарпатська, Київська, Сумська, Полтавська, Харківська області та місто Київ.

За результатами пілотного проєкту, узагальненого Мінветеранів, у 2024 році заплановано масштабування інституту помічника ветерана на усю територію України.

Помічник ветерана – фахівець в громаді, який здійснює індивідуальний супровід ветеранів та сприяє ветеранам у реалізації їх можливостей, прав, гарантій, пільг. Його головним завданням є всебічна допомога і сприяння Захисникам та Захисницям у повноцінній адаптації до мирного життя.

До послуг, які надаватиме помічник ветерана віднесено такі:

- консультації з питань працевлаштування, навчання, соціального захисту та реабілітації, покращення стану здоров'я;
- супровід у реалізації гарантій, пільг, прав, отримання послуг;
- допомога з пошуком програм підвищення кваліфікації, опанування нових навчальних програм, перепрофілювання;
- посередництво у взаємодії ветерана з органами влади;
- надання допомоги в оформленні документів, поданні заяв, підготовці документів;
- допомога в переїзді, у пошуку житла;
- консультування щодо отримання психологічних послуг, зокрема з питань оформлення документів для отримання таких послуг;
- інформування про наявні в державі та громаді програми підтримки ветеранів.

Послуги надаються на безоплатній основі.

За отриманням послуг можуть звертатися: ветерани війни, особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; члени сімей ветеранів війни та осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, Захисників і Захисниць України; військовослужбовці, які брали

безпосередню участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави, та були звільнені з військової служби, зокрема демобілізовані у визначеному законом порядку.

Інститут помічника ветерана є частиною нової ветеранської політики, яка базується на п'яти ключових елементах:

- створення інфраструктури, завдяки якій ветерани отримають якісні та дієві послуги;
- економічна активність: держава стимулюватиме створення та розвиток ветеранського бізнесу;
- успішна реабілітація: створення мережі сучасних реабілітаційних центрів по всій Україні, які надаватимуть комплексну допомогу;
- доступне житло для ветеранів війни та членів їхніх сімей;
- вшанування подвигу військових.

Помічник ветерана – це основна точка входу ветеранів до усіх передбачених можливостей нової ветеранської політики. Звісно, ветеран може самостійно реалізувати усі свої права та можливості, але завдання помічника – забезпечити цю реалізацію у максимально сприятливий та комфортний для ветерана спосіб.

Заплановано, що у кожній територіальній громаді повинні розуміти, скільки людей і якого фаху з-поміж їхніх земляків повертаються до цивільного життя. У територіальних громадах мають орієнтуватися, коли вони повертатимуться, які потреби цих осіб уже відомі та потребують належного реагування, зокрема і оперативного супроводу помічником ветерана. З першого дня повернення Захисників та Захисниць з фронту слід дбати про їх якісну інтеграцію у громади, родини, у нашу економіку як на мікро, так і макрорівнях та використовувати потенціал цих людей у процесі націотворення, що має далі зміцнюватися за лідерської участі ветеранського середовища.

Тож на рівні громади та кожного окремого ветерана точкою входу має стати помічник ветерана. Саме на нього покладається основний обсяг взаємодії із нашими Захисниками та Захисницями, а також їх сім'ями.

Помічник ветерана – це повноцінна оплачувана професія. Вони будуть працевлаштовані у сервісних офісах у справах ветеранів. Це комунальна установа або некомерційне підприємство, що утворене в адміністративних центрах громад і на яке покладене відповідний функціонал – діяти у якості сервісного офісу у справах ветеранів.

Проте, помічник ветерана може мати й віддалене робоче місце.

На рівні області реалізацією ветеранської політики опікуються окремі структурні підрозділи з питань ветеранської політики, які утворюються в обласних, Київській міській, районній, районних в місті Києві державних адміністраціях. Важливо, що такі структурні підрозділи не можуть мати декілька напрямків діяльності, наприклад одночасно реалізовувати ветеранську політику та соціальний захист населення.

Відтак, державна ветеранська політика буде реалізовуватися на усіх рівнях. Це зроблено з метою впровадження механізму ефективного управління на регіональному та місцевому рівнях з реалізації державної політики у сфері соціального захисту ветеранів війни, членів їхніх сімей, родин загиблих (померлих) захисників і захисниць України, а також щодо забезпечення прав і свобод зазначених осіб під час впровадження інноваційної системи переходу від військової служби до цивільного життя.

На осередки підтримки ветеранів та сімей захисників і захисниць у територіальних громадах, в яких впроваджено діяльність помічників ветерана, покладено такі основні завдання і функції:

- участь в організації заходів із забезпечення реалізації переходу від військової служби до цивільного життя;
- моніторинг потреб ветеранів;
- забезпечення працевлаштування помічників ветерана;
- координація роботи та контроль за виконанням помічниками ветерана;
- облік наданих помічниками ветерана послуг;
- формування пропозицій із удосконалення надання послуг ветеранам;

- розгляд звернень громадян та громадських об'єднань щодо роботи помічників ветерана;
- комунікація та взаємодія із громадськими організаціями та іншими об'єднаннями ветеранів війни щодо формування рекомендацій до удосконалення організації роботи помічників ветерана;
- забезпечення взаємодії помічників ветерана з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами як суб'єктами реалізації регіональної політики;
- взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями;
- моніторинг стану і тенденцій розвитку на регіональному рівні завдань, покладених на Мінветеранів, та надання відповідних пропозицій;
- поширення інформації та надання консультацій щодо державних і місцевих програм підтримки ветеранів;
- забезпечення помічника ветерана методичною літературою (методичними рекомендаціями, зразками оформлення документів).

Відбір у корпус помічників ветерана здійснюється на конкурсній основі за допомогою цифрових інструментів. Кандидатом у помічники ветерана може бути громадянин України, який відповідає наступним вимогам:

- є ветераном війни або особою, яка має особливі заслуги перед Батьківщиною, або членом їх сім'ї, або постраждалим учасником Революції Гідності, або членом сім'ї загиблого (померлого) ветерана війни, або членом сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України;

- має освіту за ступенем не нижче молодшого бакалавра
- перебуває на обліку в Єдиному державному реєстрі ветеранів війни;
- має реєстраційний номер облікової картки платника податків (РНОКПП).

І головне – відчуває в собі сили стати центром ветеранського життя у своїй територіальній громаді.

Кандидат на посаду помічника ветерана подає заяву в електронній формі на участь у конкурсі через інформаційний портал Е-ветеран (<https://eveteran.gov.ua>).

Відбір кандидатів у помічники ветерана включає тестування за допомогою засобів програмного забезпечення та співбесіду, що проводить комісія за участі представників Мінветеранів, органу місцевого самоврядування та психологів.

Після успішного етапу конкурсного відбору кандидати на посади помічників ветерана проходять спеціалізоване навчання у центрах ветеранського розвитку. Це освітні центри для ветеранів, утворені на базі визначених закладів вищої освіти. Там вони набувають необхідного рівня професійних компетентностей для виконання своїх завдань у якості помічника ветерана. У партнерстві з МОН розроблені спеціальні навчальні програми для підготовки фахівців із супроводу ветеранів війни та членів їхніх родин⁷³.

В контексті нашого дослідження варто звернути увагу на е-Ветеран – система на базі Єдиного державного реєстру ветеранів війни⁷⁴. Мета системи – підвищення рівня соціального захисту ветеранів війни шляхом онлайн контролю за реалізацією їх прав та гарантій⁷⁵.

Після ґрунтовного аналізу досягнень у сфері соціальної реабілітації учасників бойових дій в Україні, які висвітлені на сайті Міністерства у справах ветеранів України варто також згадати напрацювання громадських організацій.

Так, для прикладу, цінним є праця «Концепція політики щодо ветеранів та їхніх сімей: Експертні рекомендації до формування оновленої державної політики щодо ветеранів та їхніх сімей»⁷⁶. П'ять організацій-авторів – Veteran Hub, Принцип, Юридична сотня, Простір можливостей, VETERANKA сформуvalи цінну працю – Концепцію нової політики щодо ветеранів, ветеранок і їхніх сімей. У цьому документі ми пропонуємо опорний підхід до формування

⁷³ Помічник ветерана: дорожня карта для громад, кандидатів та родин Захисників і Захисниць. Опис проєкту URL: <https://mva.gov.ua/ua/pomichnik-veterana/opis-proyektu>

⁷⁴ Відомості з реєстру ветеранів війни URL: <https://guide.dii.gov.ua/view/nadannia-vidomostei-z-iedynoho-derzhavnoho-reiestru-veteraniv-viiny-fd191023-5f6a-499a-ad6a-a197c3897fea>

⁷⁵ База знань ветерана URL: <https://eveteran.gov.ua/>

⁷⁶ Концепція політики щодо ветеранів та їхніх сімей: Експертні рекомендації до формування оновленої державної політики щодо ветеранів та їхніх сімей URL: <https://veteranhub.com.ua/veteran-policy>

єдиної державної політики, вказуємо на пріоритетні завдання та окреслюємо необхідний план дій, аби Україна гідно зустріла вдома своїх воїнів. Гідне визнання життєвого шляху українських воїнів та ветеранів, піклування про них та їхні сім'ї та збагачення суспільства їхніми знаннями – це пріоритети нашої групи. Автори сформулювали ключову мету державної політики та три її невіддільні складові, а також ключові цілі, щодо кожної з них. Ключова мета – забезпечити виживання України; складова 1 – Висловити повагу та вдячність держави та її громадян за захист незалежності та територіальної цілісності України; складова 2 – Забезпечити обороноздатність та безпеку держави; Складова 3 – Дбати про добробут воїнів та економічну стійкість держави. Зазначена праця, на нашу думку, є цінним доробком, ґрунтованим на систематизації практичного досвіду роботи з учасниками бойових дій.

В Україні функціонує мережа закладів психологічної реабілітації⁷⁷.

Серед останніх Центрів, які окрім фізичної реабілітації займається комплексним відновленням ветеранів, є Superhumans Center⁷⁸. Головна місія Superhumans Center – побудувати в Україні високоякісну експертизу протезування та високотехнологічних медичних втручань; привнести в Україну найкращі медичні практики; лікувати наших героїв вдома, поряд із сім'ями; перетворити Україну на «країну надлюдей», замість «країни травмованих людей». Superhumans планує відкривати центри по всій Україні. Зараз один із них функціонує у Львові.

Важливим досягненням вважаємо також розробку та впровадження місцевих та регіональних цільових програм підтримки учасників бойових дій.

Підсумовуючи зазначимо, що від ефективності реалізації державної політики соціального захисту залежить добробут кожної людини й окремих категорій населення. Важливого значення набуває надання послуг із соціальної, медичної, психологічної реабілітації УБД.

⁷⁷ Заклади психологічної реабілітації 2023 р. URL: <https://mva.gov.ua/ua/veteranam/likuvannya-ta-reabilitaciya/centri-z-nadannya-poslug-psihologichnoyi-reabilitaciyi/zakladi-psihologichnoyi-reabilitaciyi-2023-rik>

⁷⁸ Superhumans Center URL: <https://superhumans.com/>

Досвід 2014-2023 рр. показав, що в нашій країні тільки формується система надання реабілітаційних послуг особам, які пройшли випробування війною. Створюються, перепрофільовуються, набирають досвіду заклади – метою діяльності яких є комплексна реабілітація учасників бойових дій.

Окрім окреслених досягнень існує низка проблем, які потребують вирішення на державному, регіональному, а відтак і на місцевому рівні. Окремі із них ми окреслимо у наступному пункті дослідження.

2.2. Проблемні аспекти сфері соціальної реабілітації учасників бойових дій в Україні

Позитивно оцінюючи досягнення України у сфері соціальної реабілітації учасників бойових дій зазначимо, що 10-й рік війни на території країни ставить перед нею нові й нові виклики. У зв'язку із повномасштабним вторгненням РФ 24 лютого 2022 року на територію України, збільшилась кількість осіб, які є учасниками бойових дій. На сьогодні наша держава намагається підтримувати та допомагати тим героям, які захищають нашу країну, хоч і виснажується економічно, погіршується здоров'я населення, у тому числі й психічне.

У попередніх підпунктах магістерської роботи ми акцентували на сформованій структурі суб'єктів надання послуг у сфері соціальної реабілітації учасників бойових дій. Важливо також дбати про якість надання згаданих послуг, а це першочергово залежить від наповнення організаційних структур системи соціальної реабілітації УБД відповідними за професією та кваліфікацією кадрами. Варто виділити окремі напрями роботи з кадрами органів державного управління та інших установ та організацій системи соціальної реабілітації та соціального захисту УБД, а саме:

– залучення висококваліфікованих і морально стійких кадрів;

- вивчення та аналіз стану роботи з відбору, розстановки, зміцнення та збереження професійних кадрів, навчання й виховання соціальних працівників, розробки заходів щодо вдосконалення цієї роботи;
- упровадження новітніх методів і форм роботи з кадрами;
- створення резерву персоналу;
- проведення службового атестування службовців і соціальних працівників;
- планування потреб у персоналі;
- організацію роботи щодо здійснення наставництва над молодими працівниками;
- вирішення соціально-побутових проблем працівників, питань мотивації персоналу тощо^{79, 80, 81}.

З огляду на модернізацію інститутів реалізації державної політики соціального захисту та створення нової структури – Мінветеранів, впровадження пілотного проєкту «Помічник Ветерана», особливої актуальності набуває питання формування нового кадрового ресурсу. Головною функцією кадрового забезпечення як в систему державного управління, так і в органи місцевого самоврядування є залучення кадрів, що дає можливість добирати на роботу найбільш висококваліфіковані кадри.

Сьогодні в країні, незважаючи на надвисокі темпи підготовки (не можемо констатувати якість, акцентуємо увагу на кількість) фахівців для системи соціальної реабілітації учасників бойових дій існує брак кваліфікованих психологів, реабілітологів, соціальних працівників. Нестача кадрового ресурсу для ефективної роботи в напрямі реабілітації учасників бойових дій залишається проблемою сьогодення.

⁷⁹ Гордієнко Є. П. Інституційне забезпечення реалізації державної політики соціального захисту учасників бойових дій. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2020. № 2 (58). С. 231–239

⁸⁰ Зозуля О. В. Ефективне кадрове забезпечення – складова демократичного врядування. Державно-управлінські студії. 2017. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/deruprs_2017_2_18

⁸¹ Дубич К. В. Кадрове забезпечення системи надання соціальних послуг: сучасний стан та вектори трансформації. Інституційне забезпечення кадрової політики у державному управлінні: становлення та розвиток: матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (м. Київ, 29 трав. 2021 р.) Київ : НАДУ, 2021. С.27–29.

На державному рівні варто звернути увагу на підготовку та навчання волонтерів, громадських експертів і лідерів громадських організацій сфери соціального захисту УБД для посилення ефективності їх діяльності.

Проаналізувавши інституціонально-правовий механізм державного управління соціального захисту УБД, можемо зробити висновок, що сфера соціального захисту УБД динамічно розвивається та потребує подальшого вдосконалення.

Зазначимо, що за період з 2014 року ухвалені законопроекти, підзаконні НПА, державні програми лише фрагментарно вдосконалюють систему соціального захисту УБД. Для підвищення ефективності державної політики соціального захисту УБД нормативно-правовій базі бракує цілісності, послідовності, систематизації та швидкого реагування на виклики сьогодення⁸².

В умовах модернізації інституційного забезпечення провідним питанням є налагодження взаємодії між суб'єктами державної політики задля уникнення дублювання функцій і розпорошення державних коштів. Виникає необхідність досліджень щодо посилення взаємодії органів державної влади, ОМС та інститутів громадянського суспільства.

Подальший розвиток інституційного забезпечення, відповідність законодавчої бази сучасним викликам та якість кадрового забезпечення відіграють потужну роль в ефективній реалізації державної політики у сфері соціальної реабілітації УБД.

Окреслюючи проблемні аспекти сфері соціальної реабілітації учасників бойових дій в Україні доречно виокремити важливість фінансової складової в процесі реалізації політики соціальної реабілітації УБД. Від рівня фінансування, своєчасного й повного фінансового забезпечення соціальних виплат і цільових державних програм, спрямованих на допомогу у вирішенні ключових соціальних питань, залежить якість і своєчасність медичної та психологічної реабілітації, забезпеченість житлом, грошова допомога, соціальна та професійна адаптації УБД тощо.

⁸² Гордієнко Є. П. Нормативно – правове забезпечення соціального захисту учасників бойових дій. Ефективність державного управління: зб. наук. пр. Львів: Вид-во ЛРІДУ НАДУ, 2018. № 1 (54). С. 117–125

Спільне фінансування заходів щодо соціального захисту УБД (реабілітація, санаторно-курортні послуги, оздоровлення тощо) може здійснюватися за спільні кошти бюджету (державного/місцевого) та підприємств, організацій, міжнародної спільноти тощо. Ця форма використовується для реалізації багатьох заходів і програм соціального захисту УБД на регіональному й міжнародному рівнях. Зовнішнє фінансування здійснює держава (бюджетне фінансування) шляхом виділення коштів з бюджету чи державних фондів цільового призначення певним суб'єктам соціального захисту на безповоротній і безоплатній основі. За цієї форми фінансування враховуються норми видів видатків, визначення обсягів фінансування, періодичність надання коштів тощо. Уряд затверджує порядки використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів щодо соціального захисту УБД та визначає відповідального виконавця бюджетних програм. Також кошти на реалізацію заходів соціального захисту можуть надходити й від громадських і благодійних фондів і організацій. Вагоме значення має донорське фінансування (гранти, фінансова допомога), що здійснюється на безоплатній основі іноземними державами, спеціальними міжнародними фондами та організаціями ветеранів.

На сьогодні, як уже зазначалося в першому розділі, УБД надаються 22 пільги⁸³: Учасникам бойових дій надаються такі пільги:

- 1) безплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів;
- 2) першочергове безплатне зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів);
- 3) безоплатне забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування. Порядок надання путівок, розмір та порядок виплати компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування визначаються Кабінетом Міністрів України;

⁸³ Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

4) 75-процентна знижка плати за користування житлом (квартирна плата) в межах норм, передбачених чинним законодавством (21 кв. метр загальної площі житла на кожну особу, яка постійно проживає у житловому приміщенні (будинку) і має право на знижку плати, та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю);

5) 75-процентна знижка плати за користування комунальними послугами (газом, електроенергією та іншими послугами) та скрапленим балонним газом для побутових потреб в межах середніх норм споживання.

Площа житла, на яку надається знижка, при розрахунках плати за опалення становить 21 кв. метр опалювальної площі на кожну особу, яка постійно проживає у житловому приміщенні (будинку) і має право на знижку плати, та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю.

Для сімей, що складаються лише з непрацевдатних осіб, надається 75-процентна знижка за користування газом для опалювання житла на подвійний розмір нормативної опалювальної площі (42 кв. метри на кожну особу, яка має право на знижку плати, та 21 кв. метр на сім'ю);

6) 75-процентна знижка вартості палива, в тому числі рідкого, в межах норм, встановлених для продажу населенню, для осіб, які проживають у будинках, що не мають центрального опалення;

7) безплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту, автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських і міжміських маршрутів, у тому числі внутрірайонних, внутрі- та міжобласних незалежно від відстані та місця проживання за наявності посвідчення встановленого зразка, а в разі запровадження автоматизованої системи обліку оплати проїзду - також електронного квитка, який видається на безоплатній основі;

8) користування при виході на пенсію (незалежно від часу виходу на пенсію) чи зміні місця роботи поліклініками та госпіталями, до яких вони були прикріплені за попереднім місцем роботи;

9) щорічне медичне обстеження і диспансеризація із залученням необхідних спеціалістів;

10) першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках та першочергова госпіталізація;

11) виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності в розмірі 100 процентів середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи;

12) використання чергової щорічної відпустки у зручний для них час, а також одержання додаткової відпустки із збереженням заробітної плати строком 14 календарних днів на рік;

13) переважне право на залишення на роботі при скороченні чисельності чи штату працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці та на працевлаштування у разі ліквідації підприємства, установи, організації;

14) першочергове забезпечення жилою площею осіб, які потребують поліпшення житлових умов, та першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва, першочерговий ремонт жилих будинків і квартир цих осіб та забезпечення їх паливом.

Учасники бойових дій, які дістали поранення, контузію або каліцтво під час участі в бойових діях чи при виконанні обов'язків військової служби, забезпечуються жилою площею, у тому числі за рахунок жилої площі, що передається міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, підприємствами, установами та організаціями у розпорядження місцевих рад та державних адміністрацій, – протягом двох років з дня взяття на квартирний облік;

15) одержання позики на будівництво, реконструкцію або капітальний ремонт жилих будинків і подвірних будівель, приєднання їх до інженерних мереж, комунікацій, а також позики на будівництво або придбання дачних будинків і благоустрій садових ділянок з погашенням її протягом 10 років починаючи з п'ятого року після закінчення будівництва. Зазначені позики надаються у порядку, який визначається Кабінетом Міністрів України;

16) першочергове право на вступ до житлово-будівельних (житлових) кооперативів, кооперативів по будівництву та експлуатації колективних гаражів, стоянок для транспортних засобів та їх технічне обслуговування, до садівницьких товариств, на придбання матеріалів для індивідуального будівництва і садових будинків;

17) безплатний проїзд один раз на два роки (туди і назад) залізничним, водним, повітряним або міжміським автомобільним транспортом, незалежно від наявності залізничного сполучення, або проїзд один раз на рік (туди і назад) вказаними видами транспорту з 50-процентною знижкою;

18) зі сплати податків, зборів, мита та інших платежів до бюджету відповідно до податкового та митного законодавства;

19) позачергове користування всіма послугами зв'язку та позачергове встановлення на пільгових умовах квартирних телефонів (оплата у розмірі 20 процентів від тарифів вартості основних та 50 процентів - додаткових робіт). Абонементна плата за користування телефоном встановлюється у розмірі 50 процентів від затверджених тарифів;

20) першочергове обслуговування підприємствами, установами та організаціями служби побуту, громадського харчування, житлово-комунального господарства, міжміського транспорту;

21) позачергове обслуговування закладами та установами, що надають соціальні послуги з догляду. У разі неможливості здійснення такого обслуговування закладами соціального захисту населення відшкодовуються витрати, пов'язані з доглядом за цим ветераном війни, в порядку і розмірах, встановлених чинним законодавством;

22) учасникам бойових дій на території інших держав надається переважне право на вступ до закладів вищої, фахової передвищої освіти, право на позаконкурсний вступ до закладів професійної (професійно-технічної) освіти і на курси для одержання відповідних професій.

Побіжний аналіз системи пільг вказує на наднавантаження на бюджет як держави, так і громади. Пільгова система здебільшого має компенсаторний, а не

мотивувальний характер, не враховує особливостей сьогодення та не забезпечує гідного рівня життя УБД. Кошти, які держава виділяє на забезпечення пільг, розпоршуються серед пільговиків, що не тільки не дає можливості вирішувати проблеми їх соціального захисту, а й породжує соціальне невдоволення.

Гарантії – це зобов'язання, які бере на себе держава щодо виконання певних своїх обов'язків і за якими несе повну фінансову й матеріальну відповідальність. Їх поділяють на такі види: гарантії грошового й матеріального забезпечення; гарантії отримання освіти; гарантії забезпечення житлом. УБД також надаються компенсації, тобто відшкодування з державного бюджету додаткових витрат, у зв'язку із виконанням обов'язків військової служби. Їх поділяють на такі види: при загибелі та при втраті працездатності. На сьогодні необхідним є запровадження системи грошової компенсації у разі повної або часткової втрати працездатності тими, хто проходить або проходив військову службу. Нині ця система передбачає разові виплати з державного бюджету та забезпечення пенсіями УБД і членів їхніх родин. Реалізуються виплати за фактами виникнення того чи іншого випадку, а тому розмір витрат на фінансування з коштів державного бюджету є непрогнозованим, хоча й гарантованим і значним.

Найбільш оптимальним виходом із ситуації, що склалася, є формування та поетапна реалізація системи страхування життя та здоров'я УБД із можливим залученням до цього процесу коштів недержавних структур. Щодо фінансових стимулів і фінансових санкцій, вони здебільшого надаються підприємствам та організаціям, які пов'язані з працевлаштуванням, соціальною реабілітацією, оздоровленням УБД тощо.

Розвиток фінансових відносин і помітні зміни в соціальній структурі українського суспільства викликають необхідність удосконалення соціально-економічного забезпечення державної політики соціальної реабілітації УБД. Необґрунтоване збільшення розмірів допомог, наявність неефективних пільг, бюрократизація процедур їх отримання збільшують соціальне невдоволення та навантажують державний і місцеві бюджети. Сьогодні виникають складнощі у

фінансуванні окремих видів пільг, гарантій і компенсацій. Отже, головне призначення сучасного соціально-економічного механізму полягає у створенні реальної фінансової бази, ефективному формуванні та використанні соціально-економічних ресурсів з метою забезпечення реалізації прав і свобод, соціальних проектів і програм, створення належних соціальних умов для комплексної реабілітації УБД.

Незважаючи на високий рівень видатків, експерти звертають увагу на недосконалість фінансово-економічного механізму, що не дає змогу на практиці забезпечити високий рівень соціального захисту УБД⁸⁴.

Автором дисертаційного дослідження «Механізми реалізації державної політики соціального захисту учасників бойових дій в Україні» було проаналізовано цільові програми соціального захисту ветеранів-УБД, програми соціального захисту ветеранів-УБД, програм соціального захисту населення, що містять окремі заходи щодо УБД, які діють в регіонах України⁸⁵. Автор, серед особливостей регіональних програм виділяє: фінансування соціальних таксі, розширення мережі ветеранських аптек, соціальний захист добровольців, додаткова грошова допомога УБД, спортивна реабілітація УБД, відкриття власного бізнесу УБД, підтримка громадських ветеранських організацій, забезпечення соціальної підтримки членів сімей осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. З 2018 року місцевим органам соціального захисту делеговано повноваження щодо організації заходів із психологічної реабілітації шляхом укладання тристоронніх договорів. Слід зазначити, що подальшим кроком має бути створення трирівневої системи психологічної, медичної та соціальної допомоги, організованої на місцевому, регіональному та національному рівнях. Проте слід сказати про існування проблемних моментів зазначених вище програм, а саме: всі вони залежать від державного бюджету,

⁸⁴ Аналітичний звіт. Стан виконання бюджетних програм з питань соціального захисту учасників війни України проти російської агресії. Юридична сотня. URL: <https://legal100.org.ua/wpcontent/uploads/2018/06/budjetu-2018.pdf>

⁸⁵ Гордієнко Є. П. Механізми реалізації державної політики соціального захисту учасників бойових дій в Україні. Дис. докт. філос. Публічне управління та адміністрування за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. Харків, 2021. URL: https://ipa.karazin.ua/wp-content/themes/education/filesforpages/science/dis_gord_titl.pdf

який щорічно переглядається; існує потреба дієвого механізму інформування УБД щодо наявних державних програм і соціальних послуг; санаторно-курортне забезпечення та психосоціальна реабілітація УБД перебувають на низькому рівень; відсутній облік щодо кількості УБД, які потребують соціальної допомоги та ін.

У контексті фінансування системи соціального захисту УБД в Україні, крім бюджетних і міжнародних коштів, потрібно й надалі розвивати та використовувати такі джерела, як: власні кошти громадян і громадські ініціативи (різні фонди, збори); венчурні фонди; відшкодування та відстрочки; кошти підприємств (у вигляді їх зобов'язань щодо виконання соціальних функцій); використання державної інфраструктури та інше. Важливим є подальший розвиток економічного стимулювання, надання податкових пільг, кредитування з бюджетів і соціальних фондів на соціальний захист УБД. Створення реальної фінансової бази та ефективне використання соціально-економічних ресурсів, управління державними коштами виведе політику щодо реабілітації УБД на новий рівень і надасть змогу створити належні умови для адаптації УБД у суспільстві.

Загалом важко не погодитися із словами голови ГО «Всеукраїнська громадська організація «Всеукраїнський парламент працездатних інвалідів» Петровським В. про те, що реабілітація учасників бойових дій та цивільних громадян України є питанням національної безпеки країни⁸⁶.

Тому питаннями реабілітації ветеранів війни має займатися і держава, і громадянське суспільство.

⁸⁶ Соціальна реабілітація учасників бойових дій та цивільних громадян України. УКРІНФОРМ: Мультимедійна платформа іномовлення України URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3618857-socialna-reabilitacia-ucasnikiv-bojovih-dij-ta-civilnih-gromadan-ukraini.html>

РОЗДІЛ 3

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ЇХ ІНТЕГРАЦІЇ В СУСПІЛЬСТВО

Раніше слово «ветеран» здебільшого асоціювалося з людиною похилого віку, яка воювала під час Другої світової війни. Однак після 2014 року воно набуло додаткових значень. Сьогодні це не лише наші (пра)дідуся та (пра)бабусі – це батьки, брати та сестри, сини та доньки, які захищають свободу і незалежність України у сучасній російсько-українській війні. Українське суспільство має навчитися з особливою увагою підтримувати своїх захисників і допомагати їм. Міністерка у справах ветеранів України Юлія Лапутіна вважає, що події російсько-української війни, зокрема її повномасштабного етапу, можуть збільшити кількість ветеранів і їхніх близьких, котрими опікується Мінветеранів, до 5 млн. Багато з них потребуватимуть програм реабілітації та реінтеграції, які мають забезпечити держава і суспільство⁸⁷.

Формуючи рекомендації для покращення соціальної реабілітації учасників бойових дій та їх інтеграції в суспільство варто зазначити, що адаптація ветеранів війни є складною та багатоаспектною проблемою, тому потребує комплексного підходу, а також співпраці між урядом, громадськістю та власне ветеранами. Зважаючи на велику кількість ветеранів, яка очікується після війни, державі дійсно важливо ретельно планувати і виконувати програми їх адаптації та соціалізації. Це допоможе зменшити можливі проблеми і забезпечити гідне та якісне життя ветеранів, а також їхніх сімей.

Найперше – необхідно продовжувати безперервне впровадження описані в попередніх розділах роботи ініціативи як на рівні держави, так і на рівні територіальних громад. Важливо, щоб окреслені заходи були якісними:

⁸⁷Як в Україні допомагають ветеранам URL:<https://ukrainer.net/yak-dopomahaiut-veteranam/>

- реабілітація та реадаптація: фізична реабілітація та психологічна підтримка ветеранів є критично важливими. До цього треба бути готовим як на рівні ТГ, так і на рівні держави. Громадам варто дбати про затвердження відповідних цільових програм та вишукувати відповідне фінансування в місцевих бюджетах. Ветерани повинні мати доступ до якісної медичної допомоги та психологічної реабілітації.

Місцеві органи влади мають сприяти підвищенню обізнаності щодо можливих форм організації надання допомоги (центри психологічної підтримки, мобільні бригади, «гарячі лінії», ветеранські простори тощо), а також щодо того, якої конкретно допомоги на місцях потребують ветерани та члени їхніх сімей: психологічного та/або соціального супроводу, працевлаштування, невідкладної допомоги у випадку кризового стану, участі в роботі груп підтримки чи взаємодопомоги, консультування «рівний – рівному», психологічного консультування, психологічної допомоги під час горювання, допомоги, спрямованої на подолання наслідків психотравми тощо;

- соціальні гарантії – ветерани потребують різних видів підтримки, зокрема фінансової компенсації, медичної допомоги, освіти та житла. Чинне законодавство передбачає значний перелік гарантій щодо ветеранів війни. Проте такі гарантії не всім доступні на однаковому рівні. Військові й ветерани, які мешкають у великих містах, мають більший доступ до соціальних гарантій, ніж особи з маленьких громад. Тому важливо не лише надавати такі пільги та гарантії, але також робити їх доступними для всіх ветеранів, незалежно від місця проживання. Надважливим є пропрацювання каналів інформування ветеранів про можливості, які передбачені на державному/місцевому рівнях щодо соціальних гарантій. Важливо також у повній мірі виконувати задекларовані «обіцянки», щоб не створювати умов, які матимуть негативний вплив на особистість ветерана;

- проблема житла є вкрай важливою, проте зрозуміло, що спроможності держави та її територіальних громад не зможуть задовольнити запит на житло для ветеранів ще багато років. Тому за допомогою створення

принципово нового законодавства потрібно впровадити механізми та інструменти, які сприятимуть швидшому отриманню власного житла. Ми переконані, що абсолютно неприйнятною є ситуація можливої наявності в громаді ветерана-безхатька (бездомної особи). Створення соціальних гуртожитків, на нашу думку, може стати одним з ефективних рішень для забезпечення житлом ветеранів, які не мають власного житла. Зважаючи на це варто внести зміни в існуюче законодавство, наприклад, Закон України «Про житловий фонд соціального призначення» чи сформувати нову, акцентовану на вимоги часу нормативну базу. До цього процесу варто залучати вузькопрофільних експертів, науковців. Це одним варіантом формування фонду житла для ветеранів у громаді може за рахунок будівництва нового житла, передачі в комунальну власність відумерлої спадщини, реконструкції існуючих будинків, переобладнання нежилых будинків тощо. Громадам для надання статусу соціального звичайному житловому приміщенню, необхідні рішення місцевої ради та положення про соціальний гуртожиток, тому цими питаннями варто починати займатися вже зараз;

- психосоціальна підтримка сімей ветеранів є, на нашу думку, надважливою складовою соціальної реабілітації учасника бойових дій. Під психосоціальною допомогою слід розуміти низку заходів, спрямованих на підтримку психологічного та соціального добробуту людини, захист її психічного здоров'я та запобігання психічних розладів. Психологічний стан людини (її емоційний стан, поведінка та когнітивна сфера) тісно пов'язані з соціальним контекстом (стосунками, родиною, громадою, в якій живе людина, економічним аспектом її життя та робочою сферою тощо). Коли йдеться про психічне здоров'я, то психологічну підтримку й допомогу важко відділити від соціальної. Психосоціальна допомога на рівні громади – первинний, проте надзвичайно важливий рівень, на якому може бути надана своєчасна допомога найбільшій кількості людей із тим, щоб не допустити загострення психологічних проблем та переростання їх у розлади (у цьому випадку потрібна високоспеціалізована допомога). Необхідність організувати на рівні

територіальних громад дієву психосоціальну допомогу ветеранам війни та членам їхніх сімей обумовлена тим, що:

- громада добре знає своїх ветеранів і краще за інші центральні органи влади розуміє, хто з них потребує допомоги і якої саме;
- у громади є всі важелі впливу, щоб надавати психосоціальну допомогу;
- послуги на місці значно доступніші, ніж ті, що надаються на великій відстані – за межами громади.

Сім'ї можуть зазнавати стресу через незнання/невміння контактувати з ветераном, який повернувся із зони бойових дій. Психічне здоров'я ветеранів, психосоціальний супровід ветеранів та членів їхніх родин – один із нових напрямів роботи соціальних працівників, тому варто здійснювати якісну підготовку відповідних працівників в громаді. Важливо також навчати представників сімей ветеранів, основам психічного здоров'я, розвиток базових навичок першої допомоги у сфері психічного здоров'я та відпрацювання навичок самодопомоги, психосоціальної підтримки тощо.

- суспільна свідомість і підтримка. Переважній більшості населення України бракує обізнаності щодо психічного здоров'я, здорового способу життя, вміння конструктивно вирішувати конфліктні ситуації, задовольняти власні потреби та підтримувати інших. Нерозуміння того, що відбувається з людиною, яка повернулася з війни, а також того, що з цим можна робити, притаманне як власне для ветеранів і членів їхніх сімей, так і для фахівців, які надають певні послуги ветеранам, представників місцевих органів влади. Зазначене вище може спричинити упереджене ставлення до ветеранів війни у громадах, заважати створенню атмосфери доброзичливості, турботи, психологічної підтримки з боку як родини, так і всієї громади. Брак обізнаності відіграє критичну роль і при формуванні запиту на психосоціальні послуги, впливає на якість задоволення цього запиту. Високий рівень стигми, упереджень щодо психічного здоров'я, побоювання щодо дотримання питань конфіденційності стосовно психічних розладів тощо є додатковим бар'єром у створенні у громадах системи

психосоціального супроводу ветеранів війни та членів їхніх сімей. Тому формування стратегії навчання кожного українця особливостям психосоціальної підтримки ветеранів та їх сімей є вкрай важливим.

Важливо сприяти позитивному ставленню до ветеранів в українському суспільстві, механізми інтеграції мають убезпечити від потенційної загрози стигматизації ветеранів. Інформаційні кампанії та освіта мають сприяти формуванню суспільної свідомості, спрямованої на підтримку ветеранів.

- професійна підготовка та зайнятість. Реадаптація також означає надання можливостей для навчання і здобуття навичок, що допоможе ветеранам знайти роботу та інтегруватися в суспільство. Для ветеранів важливо мати можливість перекваліфікації та отримання нових навичок, які допоможуть їм знайти роботу після війни. Потрібно створити та запровадити програми підготовки фахівців та забезпечити доступ до оновленого ринку праці. Тут, на нашу думку, варто зосередити увагу як держави, так і громад. Громади через відповідні програми сприяння отриманню освіти за кошти громади можуть сприяти ветеранам інтеграції в суспільство та освоювати навички тих професій, які будуть цінними в громаді;

- формування безбар'єрного простору в громадах. Зауважимо, що з ініціативи першої леді України Олени Зеленської «Без бар'єрів» прийнята Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року та затверджений план заходів з її реалізації на 2021 та 2022 роки⁸⁸. Метою Стратегії є створення безперешкодного середовища для всіх груп населення, забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права, отримувати послуги на рівні з іншими шляхом інтегрування фізичної, інформаційної, цифрової, соціальної та громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності до всіх сфер державної політики. Очікувані результати реалізації Стратегії є визначення та суспільна підтримка стратегічного курсу держави у сфері створення безбар'єрного простору, послідовна реалізація якого дасть

⁸⁸ Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія від 14.04.2021 № 366-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

можливість кожній людині: отримати безперешкодний доступ до об'єктів фізичного оточення; отримувати інформацію у найзручніший спосіб; отримати спрощений доступ до цифровізованих та аналогових державних та соціальних послуг; отримати рівні умови участі у всіх сферах життя суспільства; отримати умови та рівні можливості для занять фізичною культурою та спортом; отримати рівні умови та можливості для культурного (мистецького) та/або креативного вираження, провадження культурної діяльності; доступу до культурних послуг, культурних цінностей, культурної спадщини та інформації про них; брати участь у політичних процесах та громадській діяльності; отримати рівні можливості та вільний доступ до освіти; отримати рівні умови та можливості у сфері зайнятості, а також заняття підприємництвом.

Сьогодні, це звичайно звучить як фантастика, але, безумовно, має стати чи не першочерговим завданням для кожної територіальної громади. Формування безбар'єрного простору важливе та складне завдання, потребує на рівні громади не тільки вмінь, а й фінансування. Відтак, якщо зазначена ініціатива першої леді не отримає державного фінансування, це стане причиною відсутності рівних можливостей щодо доступності будівель, інфраструктури, транспорту, інформації для всіх груп населення загалом, а ветеранів зокрема;

- поширення пілотного проєкту «Інститут помічника ветерана» на всю територію України. Нагадаємо, що основна ідея проєкту – різнопланова підтримка ветерана з боку уповноваженої людини, котра має розуміння і досвід вирішення всіх потреб та проблем ветерана після повернення його до мирного життя. Помічник ветерана має зустріти в громаді людину, яка повернулася з фронту. Приміром, це може бути такий самий побратим, який повернувся з фронту раніше, вже встиг адаптуватися в громаді, отримав відповідне навчання і працевлаштований як помічник ветерана.

Підсумовуючи зазначимо, що соціальна реабілітація учасників бойових дій та їх інтеграція в суспільство залежить також від небайдужості суспільства, бажання їх навчатися важким у психологічному сенсі аспектам – як зустріти ветерана, долучитися до його соціальної реабілітації та реінтеграції. Сьогодні в

Україні працює низка міжнародних проєктів/програм серед завдань яких є надання психосоціальної підтримки українцям; у мережі Інтернет існує безліч інформації, сформованої як за кошти державні, так і за підтримки міжнародної спільноти, яка стане в нагоді кожному свідомому українцеві. Окремі джерела інформації такі: «Люди з досвідом війни. Гідність. Взаємодія»⁸⁹, «Як працювати з ветеранами та розуміти їхні потреби»⁹⁰, «Невидимі наслідки війни. Як розпізнати? Як спілкуватись? Як допомогти подолати?»⁹¹, серія посібників на сайті волонтерського проєкту «Як Ти, брате?»⁹² та багато інших.

Другий рік повномасштабної війни дається взнаки. Ветерани та їхні родини – під ці категорії підпадає вже значна кількість українців. Біль втрати, спогади та інші прояви посттравматичного стану заважають відчувати життя повною мірою. Складний емоційний досвід потребує часу на осмислення й прийняття, а повернення до цивільного життя – значної підтримки рідних та суспільства. Тому процес має бути контрольованим, потрібно створити умови, щоб полегшити соціальну адаптацію ветеранів, допомогти їм знайти себе у мирному житті.

⁸⁹ Люди з досвідом війни. Гідність. Взаємодія: Сайт «Без бар'єрів». URL: <https://bf.in.ua/vzaiemodiia-z-liudmy-iaki-maiut-bojovuj-dosvid/?sv>

⁹⁰ Як працювати з ветеранами та розуміти їхні потреби. VETERAN HUB. URL: <https://veteranhub.com.ua/education/videocourse-dcz>

⁹¹ Возніцина К., Литвиненко Л. Невидимі наслідки війни. Як розпізнати? Як спілкуватись? Як допомогти подолати? Довідник для широкого кола фахівців Київ, 2020. 192 с. URL: <https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/160137358572968.pdf>

⁹² Як Ти, брате? URL: <https://yakty.com.ua/>

ВИСНОВКИ

Вивчення теоретико-правових основ дослідження державної політики у сфері реабілітації учасників бойових дій, аналіз стану соціальної реабілітації учасників бойових дій в Україні та формування рекомендації для покращення соціальної реабілітації учасників бойових дій та їх інтеграції в суспільство підтверджують, що вихідну методологію обрано правильно, поставлені завдання виконано, мету магістерської роботи досягнуто.

Результати проведеного дослідження дали змогу сформулювати такі висновки:

1. Доведено актуальність теми соціальної реабілітації учасників бойових дій в Україні шляхом аналізу наукових праць та досліджень.

Проаналізовані праці, матеріали конференцій, форумів вказують на актуальність досліджуваної тематики для українського суспільства, особливо в контексті повномасштабної війни в нашій країні, збільшення кількості учасників бойових дій та проблем, пов'язаних з їх реабілітацією. На жаль, за результатами аналізу змісту публікацій, форуму та ін. можемо констатувати, що з 2014 року до сьогодні в державі відсутній єдиний, науково обґрунтований комплексний підхід до організації проведення ефективних заходів медичної, психологічної та соціальної реабілітації, існує гостра потреба у підвищенні якості життя, медичного обслуговування, соціального захисту та медико-психологічної допомоги військовослужбовців – учасників бойових дій.

Констатовано, що останнім часом спостерігається інтенсивне впровадження нових методів і технологій діагностики, лікування, корекції та профілактики стресових впливів у процес комплексної реабілітації військовослужбовців, які були учасниками бойових дій. Разом із тим, соціально-психологічні аспекти реабілітації військовослужбовців, які були учасниками бойових дій, вивчені недостатньо, особливо в контексті формування та реалізації державної політики щодо реабілітації учасників бойових дій.

Також акцентовано, що в умовах зростання кількості учасників бойових дій важливою ознакою ефективної реабілітації є підвищення їх якості життя. У міжнародній реабілітології термін «якість життя» пов'язаний зі станом здоров'я. Його розглядають як інтегральну оцінку і ефективність реабілітації. ВООЗ пропонує оцінювати «якість життя» за такими параметрами: фізичні: енергійність, втома, фізичний дискомфорт, сон, відпочинок; психологічні: самооцінка, концентрація, позитивні емоції, негативні переживання, мислення; ступінь незалежності: повсякденна активність, працездатність, залежність від ліків і лікування; життя в суспільстві: повсякденна активність, соціальні зв'язки, дружні зв'язки, суспільна значимість, професіоналізм; довкілля: житло та побут, безпека, дозвілля, доступність інформації, екологія (клімат, забруднення, густозаселеність); духовність і особистісні переконання.

Підсумовано, що концепція реабілітації, розроблена експертами ВООЗ, є системою заходів, спрямованих на швидке і максимально повне відновлення фізичного, психологічного та соціального статусу пацієнта з метою активної інтеграції пацієнта в суспільство з досягненням для нього можливої соціальної та економічної незалежності, що має стати дороговказом для формування та реалізації державної політики у сфері соціальної реабілітації учасників бойових дій.

2. Досліджено правовий механізм реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій.

До правового механізму соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій ми відносимо систему нормативно-правових актів, які визначають/регламентують політику держави у згаданому напрямі. Здійснено детальну характеристику Конституції України, Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців і членів їх сімей».

Акцентовано увагу на меті Концепції Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні

заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2022 року та Державної цільової програми з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реадптації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2023 року.

Підсумовуючи зазначено, що у ході аналізу законодавчої бази встановлено, що одним із здобутків є нормативне закріплення загальних процедур організації соціального захисту УБД та членів їх сімей. Незважаючи на досягнення, багато законів, які регулюють питання соціального захисту УБД, потребують доопрацювання щодо відповідності актуальним проблемам. Не врегульованими залишаються питання щодо страхування життя УБД, забезпечення реалізації права на житло, реінтеграції в громадянське суспільство, державних стандартів соціальної та психологічної реабілітації, запровадження дієвої системи кредитування УБД, реформування системи пільгового забезпечення. З'ясовано, що за межами правового поля залишаються питання щодо соціального захисту військовополонених УБД та гендерної рівності.

Попри наявність в Україні нормативно-правових документів щодо здійснення реабілітації, наказів Міністерства оборони України; розпоряджень Кабінету Міністрів та інших нормативно-правових актів, жодних спеціальних норм щодо організації реабілітаційної діяльності з військовослужбовцями, які брали участь у бойових діях, чинним законодавством, на жаль, не передбачено.

3. Охарактеризовано інституційний механізм реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій.

Здійснено коротку характеристику діяльності основних інституцій, які реалізують державну політику у сфері соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій.

Акцент зроблено на інституціях різних рівнів: державний, регіональний, місцевий, а також на діяльності неурядових громадських організаціях, які працюють як самостійно, так і в рамках міжнародних проєктів.

Проведено характеристику діяльності Міністерства у справах ветеранів України, підпорядкованих Міністерству у справах ветеранів України установ (Український ветеранський фонд, Державна установа «Національне військове меморіальне кладовище»); Міністерства соціальної політики України та інших міністерств: Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство фінансів України, Міністерства культури та інформаційної політики України

Охарактеризовано також діяльність інститутів реалізації державної політики соціального захисту УБД на загальнодержавному рівні, діяльність яких спрямовується та координується КМУ через Мінсоцполітики – державні фонди та державні служби України.

Зазначено, що місцевий рівень передбачає реалізацію органами місцевого самоврядування й місцевими органами виконавчої влади власних самоврядних і делегованих державою повноважень щодо соціального захисту УБД. Підсумовано, що місцеві органи влади мають право створювати власні органи (управління, сектори, відділи тощо) для виконання поставлених завдань щодо соціального захисту та підтримки УБД. Таким чином, місцеві органи виконавчої влади та ОМС є первинною ланкою забезпечення соціального захисту УБД.

Окреслено, що на регіональному рівні державна політика реалізується ОМС обласного рівня (обласні ради), територіальними органами виконавчої влади (ОДА, регіональні державні служби, центри тощо), групами та асоціаціями громадянського суспільства, які захищають інтереси з питань соціального захисту УБД на рівні області, регіону.

Перелічено окремі організації, які підтримують ветеранів.

Підсумовуючи інформацію про інституційний механізм реалізації державної політики у сфері соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій зазначено, що в умовах модернізації інституційного забезпечення провідним питанням є налагодження взаємодії між суб'єктами державної політики задля уникнення дублювання функцій і розпорошення державних коштів. Виникає необхідність посилення взаємодії органів державної влади, ОМС та інститутів громадянського суспільства. Також важливим є питання щодо залучення та підготовки професійних кадрів, від яких залежить якість вирішення проблем і наданих послуг УБД. Констатовано, що подальший розвиток інституційного забезпечення, відповідність законодавчої бази сучасним викликам відіграють потужну роль в ефективній реалізації державної політики соціального захисту УБД.

4. Проаналізовано досягнення у сфері соціальної реабілітації учасників бойових дій в Україні.

Проведено детальний аналіз переліку послуг соціальної реабілітації, представлених у рубриці «Ветеранам» сайту Міністерства у справах ветеранів України за такими напрямками: надання статусу; лікування та реабілітація, житло та земля; соціальна та професійна адаптація; пільги та знижки.

Представлено пілотний проєкт, який реалізовується у 4 областях України та масштабуватиметься на всю територію – «Помічник ветерана». Зазначено, що Інститут помічника ветерана є частиною нової ветеранської політики, яка базується на п'яти ключових елементах: створення інфраструктури, завдяки якій ветерани отримають якісні та дієві послуги; економічна активність: держава стимулюватиме створення та розвиток ветеранського бізнесу; успішна реабілітація: створення мережі сучасних реабілітаційних центрів по всій Україні, які надаватимуть комплексну допомогу; доступне житло для ветеранів війни та членів їхніх сімей; вшанування подвигу військових.

Звернуто увагу на е-Ветеран – система у базі Єдиного державного реєстру ветеранів війни, метою якої є підвищення рівня соціального захисту ветеранів війни шляхом он-лайн контролю за реалізацією їх прав та гарантій.

Також представлено напрацювання, ґрунтовані на практичному досвіді співпраці з ветеранами, громадських організацій-авторів: Veteran Hub, Принцип, Юридична сотня, Простір можливостей, VETERANKA – «Концепція політики щодо ветеранів та їхніх сімей: Експертні рекомендації до формування оновленої державної політики щодо ветеранів та їхніх сімей».

Згадано про діяльність Центру, який окрім фізичної реабілітації займається комплексним відновленням ветеранів, є Superhumans Center.

Зазначено, що важливим досягненням вважаємо також розробку та впровадження місцевих та регіональних цільових програм підтримки учасників бойових дій.

Підсумовано, що від ефективності реалізації державної політики соціального захисту залежить добробут кожної людини й окремих категорій населення. Важливого значення набуває надання послуг комплексної реабілітації УБД.

5. Виокремлено проблемні аспекти сфері соціальної реабілітації учасників бойових дій в Україні, які стосуються потреби наповнення організаційних структур системи соціальної реабілітації УБД відповідними за професією та кваліфікацією кадрами (існує брак кваліфікованих психологів, реабілітологів, соціальних працівників), формування нового кадрового ресурсу, наприклад, для посади помічника ветерана; необхідність підготовки та навчання волонтерів, громадських експертів і лідерів громадських організацій сфери соціального захисту УБД для посилення ефективності їх діяльності; потреба підвищення ефективності державної політики соціального захисту УБД нормативно-правовій базі бракує цілісності, послідовності, систематизації та швидкого реагування на виклики сьогодення; налагодження взаємодії між органами державної влади, ОМС та інститутами громадянського суспільства задля уникнення дублювання функцій і розпорошення державних коштів; потреба створення реальної фінансової бази, ефективного формуванні та використанні соціально-економічних ресурсів з метою забезпечення реалізації прав і свобод,

соціальних проєктів і програм, створення належних соціальних умов для комплексної реабілітації УБД та ін.

6. Сформовано рекомендації щодо покращення соціальної реабілітації учасників бойових дій та їх інтеграції в суспільство. Найперше – необхідно продовжувати безперервне впровадження описаних в попередніх розділах роботи ініціатив як на рівні держави, так і на рівні територіальних громад, дбати про якість заходів з соціальної реабілітації УБД.

Надані рекомендації умовно згруповано за такими напрямками: реабілітація та реадaptaція, соціальні гарантії, проблема житла, психосоціальна підтримка сімей ветеранів, суспільна свідомість і підтримка, професійна підготовка та зайнятість, формування безбар'єрного простору в громадах, поширення пілотного проєкту «Інститут помічника ветерана» на всю територію України.

Підсумовуючи зазначено, що соціальна реабілітація учасників бойових дій та їх інтеграція в суспільство залежить також від небайдужості суспільства, бажання їх навчатися важким у психологічному сенсі аспектам – як зустріти ветерана, долучитися до його соціальної реабілітації та реінтеграції. Констатовано, що сьогодні в Україні працює низка міжнародних проєктів/програм серед завдань яких є надання психосоціальної підтримки українцям; у мережі Інтернет існує безліч інформації, сформованої як за кошти державні, так і за підтримки міжнародної спільноти, яка стане в нагоді кожному свідомому українцеві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний звіт. Стан виконання бюджетних програм з питань соціального захисту учасників війни України проти російської агресії. Юридична сотня. URL: <https://legal100.org.ua/wpcontent/uploads/2018/06/budjetu-2018.pdf>
2. База знань ветерана URL: <https://eveteran.gov.ua/>
3. Біла книга: аналіз системи державної підтримки ветеранів та їх сімей в Україні. Юридична сотня URL: <https://legal100.org.ua/analytics/bilakniga-analiz-sistemi-derzhavnoyi-pidtrimki-veteraniv-ta-yih-simey-v-ukrayini/>
4. Блінов О.А. Психологія бойового стресу: автореферат дис. ... доктора психол. наук: 19.00.04. Київ, 2020. 43 с. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/47058>
5. Бриндіков Ю. Л. Реабілітація військовослужбовців учасників бойових дій в системі соціальних служб: теоретико-методичні основи: монографія. Хмельницький, 2018. 388 с. URL: https://srsp.khmnpu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/11/reabilitacziya-vijskovosluzhbovcziv_monografiya_2018.pdf
6. Бриндіков Ю.Л. Теорія та практика реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій в системі соціальних служб. Дис. ... докт. пед. наук:13.00.05. Соціальна педагогіка. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2019 URL: https://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-053-03/Aref_Bryndikov.pdf
7. Ветеранам. Сайт Міністерства у справах ветеранів України URL: <https://mva.gov.ua/ua#>
8. Ветеранський Фонд URL: <https://mva.gov.ua/ua/pidporjadkovani-ustanovi/veteranskij-fond>
9. Відомості з реєстру ветеранів війни URL: <https://guide.dii.gov.ua/view/nadannia-vidomostei-z-iedynoho-derzhavnoho-reiestru-veteraniv-viiny-fd191023-5f6a-499a-ad6a-a197c3897fea>

10. Возніцина К., Литвиненко Л. Невидимі наслідки війни. Як розпізнати? Як спілкуватись? Як допомогти подолати? Довідник для широкого кола фахівців Київ, 2020. 192 с. URL: <https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/160137358572968.pdf>

11. Гордієнко Є. П. Інституційне забезпечення реалізації державної політики соціального захисту учасників бойових дій. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2020. № 2 (58). С. 231–239

12. Гордієнко Є. П. Механізми реалізації державної політики соціального захисту учасників бойових дій в Україні. Дис. докт. філос. Публічне управління та адміністрування за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. Харків, 2021 URL: https://ipa.karazin.ua/wp-content/themes/education/filesforpages/science/dis_gord_titl.pdf

13. Гордієнко Є. П. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту учасників бойових дій. Ефективність державного управління: зб. наук. пр. Львів: Вид-во ЛРІДУ НАДУ, 2018. № 1 (54). С. 117–125

14. Горлинський В. В. Система соціально-моральної регуляції у збройних силах України: соціально- філософський аналіз: дисертація канд. філос. наук: 09.00.03. АПН України; Інститут вищої освіти. К., 2003 URL: <http://www.disslib.org/systema-sotsialno-moralnoyi-rehuljatsiyi-u-zbrojnykh-sylakh-ukrayiny-sotsialno.html>

15. Гуковський Олег, Ковалик Тарас Повернення з війни: перший місяць URL: <https://tseok.com.ua/veteran/homeagain>

16. Грін С. О. Фізична реабілітація військовослужбовців з наслідками вогнепальних переломів кісток гомілки : автореф. дис. ...канд. з фіз. виховання та спорту : 24.00.03. Фізична реабілітація; Нац. ун-т фіз. виховання і спорту України. Київ, 2019. 26 с. URL: <https://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/26501>

17. Державна служба зайнятості URL: <https://www.dcz.gov.ua/>
18. Державна служба України з питань праці URL: <https://dsp.gov.ua/>
19. Державна установа «Національне військове меморіальне кладовище» URL: <https://mva.gov.ua/ua/pidporyadkovani-ustanovi/derzhavna-ustanova-nacionalne-vijskove-memorialne-kladovishche>
20. Деякі питання Міністерство у справах ветеранів України: постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1175 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2018-%D0%BF#Text>
21. Деякі питання надання безоплатної психологічної допомоги особам, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членам сімей таких осіб та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни і членам сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2022 № 1338 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%D0%BF#n312>
22. Дубич К. В. Кадрове забезпечення системи надання соціальних послуг: сучасний стан та вектори трансформації. Інституційне забезпечення кадрової політики у державному управлінні: становлення та розвиток: матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (м. Київ, 29 трав. 2021 р.) Київ : НАДУ, 2021. С.27–29.
23. Житло та земля. Сайт Міністерства у справах ветеранів України URL: <https://mva.gov.ua/ua/tag/zhitlo-ta-zemlya>
24. Заклади психологічної реабілітації 2023 р. URL: <https://mva.gov.ua/ua/veteranam/likuvannya-ta-reabilitaciya/centri-z-nadannya-poslug-psihologichnoyi-reabilitaciyi/zakladi-psihologichnoyi-reabilitaciyi-2023-rik>
25. Зозуля О. В. Ефективне кадрове забезпечення – складова демократичного врядування. Державно-управлінські студії. 2017. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/deruprs_2017_2_18

26. Каплан Ю., Двігун А. Адаптація ветеранів війни до мирного життя: помічник ветерана URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/adaptatsiya-veteraniv-viyny-do-myrnoho-zhyttya-pomichnyk-veterana>
27. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
28. Концепція політики щодо ветеранів та їхніх сімей: Експертні рекомендації до формування оновленої державної політики щодо ветеранів та їхніх сімей URL: <https://veteranhub.com.ua/veteran-policy>
29. Лесков Валерій Олександрович. Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців із районів військових конфліктів : Дис... канд. наук: 19.00.09. Психологія діяльності в особливих умовах. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2008. URL: <http://www.disslib.org/sotsialno-psykholohichna-reabilitatsia-viyskovosluzhbovtsiv-iz-rajoniv-viyskovykh.html>
30. Лікування та реабілітація. Сайт Міністерства у справах ветеранів України URL: <https://mva.gov.ua/ua/tag/protezuvannya-ta-reabilitaciya>
31. Люди з досвідом війни. Гідність. Взаємодія: Сайт «Без бар'єрів». URL: <https://bf.in.ua/vzaiemodiia-z-liudmy-iaki-maiut-bojovuj-dosvid/?sv>
32. Міністерство внутрішніх справ України URL: <https://mvs.gov.ua/>
33. Міністерство культури та інформаційної політики України URL: <https://mcp.gov.ua/>
34. Міністерство оборони України URL: <https://www.mil.gov.ua/>
35. Міністерство охорони здоров'я України URL: <https://moz.gov.ua/>
36. Міністерство соціальної політики України URL: <https://www.msp.gov.ua/>
37. Міністерство у справах ветеранів України URL: <https://mva.gov.ua/ua>
38. Міністерство фінансів України URL: <https://www.mof.gov.ua/uk>
39. Надання статусів. Сайт Міністерства у справах ветеранів України URL: <https://mva.gov.ua/ua/tag/nadannya-statusiv>
40. Національна соціальна сервісна служба України URL:

<https://nssu.gov.ua/>

41. Новини територіальних відділів URL: <https://mva.gov.ua/ua/novini-teritorialnih-viddiliv>

42. Організації, які підтримують ветеранів URL: <https://tseok.com.ua/veteran/contacts-of-organizations>

43. Пенсійний фонд України URL: <https://www.pfu.gov.ua/>

44. Петренюк А. О. Удосконалення державної політики соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців в Україні : автореф. дип. роботи на здобуття освітнього ступеня «магістр»: спец. 281 «Публічне управління та адміністрування». ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв, 2019. 11 с. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/848>

45. Положення про Український ветеранський фонд: Наказ Міністерства у справах ветеранів України URL: <http://surl.li/nlmvs>

46. Помічник ветерана: дорожня карта для громад, кандидатів та родин Захисників і Захисниць. Опис проєкту URL: <https://mva.gov.ua/ua/pomichnik-veterana/opis-proyektu>

47. Потапчук Євген Михайлович. Соціально-психологічні основи збереження психічного здоров'я військовослужбовців: дис... д-ра психол. наук: 19.00.09. Національна академія держ. прикордонної служби України ім. Б.Хмельницького. Хмельницький, 2004. URL: <http://www.disslib.org/sotsialno-psykholohichni-osnovy-zberezhennja-psykhichnoho-zdorov-ja-viyskovosluzhbovtsiv.html>

48. Практика: гайд для HR, як стати дружньою до ветеранів компанією URL: <https://drive.google.com/file/d/1EOTa4vuDBzQBLbpG78Xvqu6x2Voa3eXu/view>

49. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

50. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>

51. Про впорядкування безоплатного та пільгового відпуску лікарських

засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань: постанова Кабінету Міністрів України від 17.08.1998 № 1303 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1303-98-%D0%BF#Text>

52. Про встановлення на 2022 рік граничної вартості послуг із психологічної реабілітації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, членів їх сімей та членів сімей загиблих (померлих) таких осіб: наказ Мінветеранів від 14.01.2022 № 5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0136-22#Text>

53. Про затвердження Державної цільової програми з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реадaptaції постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2023 року: Постанова Кабінету Міністрів України; Програма, Паспорт, Заходи від 05.12.2018 № 1021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2018-%D0%BF#Text>

54. Про затвердження Інструкції про порядок надання стоматологічної допомоги в закладах охорони здоров'я та медичних підрозділах Збройних Сил України: наказ Міноборони України від 18.08.2015 № 414 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1071-15#Text>

55. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 17.06.2015 № 423 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF#Text>

56. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на забезпечення постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи

із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, членів сімей загиблих (померлих) таких осіб санаторно-курортним лікуванням: постанова Кабінету Міністрів України; від 31.03.2015 № 200 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/200-2015-%D0%BF#Text>

57. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів із психологічної реабілітації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, членів їх сімей та членів сімей загиблих (померлих) таких осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 497 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/497-2017-%D0%BF#Text>

58. Про затвердження Порядку виплати грошової компенсації вартості санаторно-курортного лікування деяким категоріям громадян: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2004 № 785 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/785-2004-%D0%BF#Text>

59. Про затвердження Порядку забезпечення санаторно-курортними путівками деяких категорій громадян структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчими органами міських, районних у містах (у разі їх утворення (крім м. Києва) рад: постанова Кабінету Міністрів України від 22.02.2006 № 187 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-2006-%D0%BF#Text>

60. Про затвердження Порядку надання медичної допомоги у військово-медичних закладах і взаєморозрахунків за неї між військовими формуваннями: постанова Кабінету Міністрів України від 18.10.1999 № 1923 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1923-99-%D0%BF#Text>

61. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 № 2262-XII URL:

[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12?test=XNLMf5x.qwJg/2.wZiRarfxWHI43Qs80msh8Ie6#Text)

[12?test=XNLMf5x.qwJg/2.wZiRarfxWHI43Qs80msh8Ie6#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12?test=XNLMf5x.qwJg/2.wZiRarfxWHI43Qs80msh8Ie6#Text)

62. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

63. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

64. Про схвалення Концепції Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2022 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 475-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2017-%D1%80#Text>

65. Про Уповноваженого Президента України з питань реабілітації учасників бойових дій URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386/2018#n11>

66. Психологічна робота з військовослужбовцями - учасниками АТО на етапі відновлення: методичний посібник. / Кокур О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Остапчук В.В. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2017. 282 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/84274034.pdf>

67. Реабілітація учасників бойових дій в Україні: досвід та перспективи: *Тези доповідей III Всеукраїнської науковопрактичної конференції*. Хмельницький, 2018. 232 с. URL: https://hist.km.ua/images/2021/konferentsiji/zbirnik-tez_ubd_khmelnitskij_2018.pdf

68. Соціальна реабілітація учасників бойових дій та цивільних громадян України URL: <https://www.youtube.com/watch?v=-sXphlhRjiM>

69. Соціальна реабілітація учасників бойових дій та цивільних громадян України. УКРІНФОРМ: Мультимедійна платформа іномовлення України URL:

<https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3618857-socialna-reabilitacia-ucasnikiv-bojovih-dij-ta-civilnih-gromadan-ukraini.html>

70. Соціальна та професійна адаптація. Сайт Міністерства у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/ua/tag/socialna-ta-profesijna-adaptaciya>

71. Турбан В.В. Реабілітаційна та реінтеграційна робота з військовослужбовцями, учасниками бойових дій в центрах соціальних служб: етичний аспект URL: <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v9/i11/33.pdf>

72. Фонд соціального захисту інвалідів URL: <https://www.ispf.gov.ua/>

73. Як в Україні допомагають ветеранам [URL:https://ukrainer.net/yak-dopomahaiut-veteranam/](https://ukrainer.net/yak-dopomahaiut-veteranam/)

74. Як працювати з ветеранами та розуміти їхні потреби. VETERAN HUB. URL: <https://veteranhub.com.ua/education/videocourse-dcz>

75. Як Ти, брате? URL: <https://yakty.com.ua/>

76. Superhumans Center URL: <https://superhumans.com/>